

TOELICHTING
OP DE JAARCIJFERS

1995 - 1996

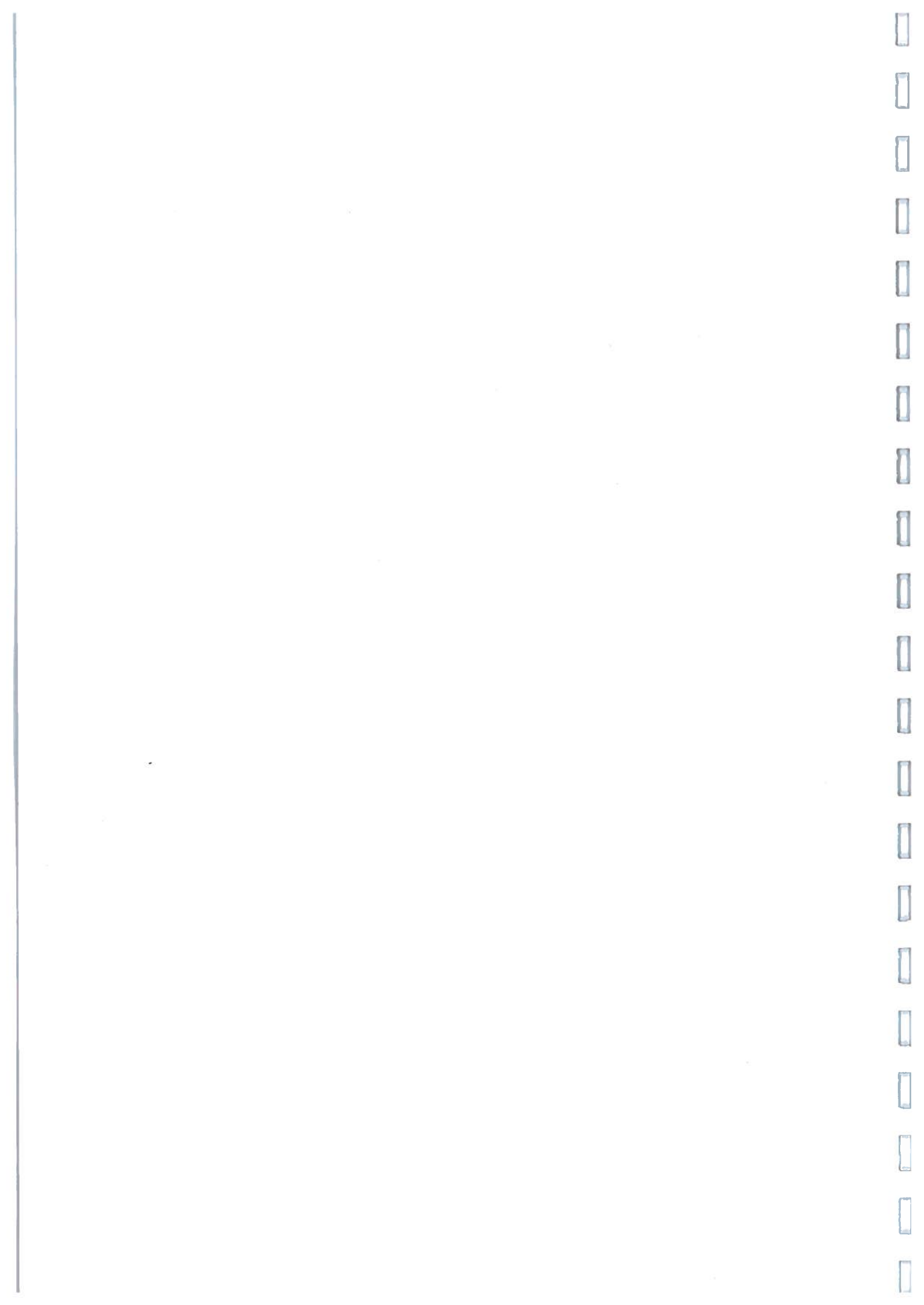
HOGE RAAD DER NEDERLANDEN

TOELICHTING OP DE JAARCIJFERS

1995 - 1996

HOGE RAAD DER NEDERLANDEN

KAZERNESTRAAT 52, POSTBUS 20303, 2500 EH 'S-GRAVENHAGE
TELEFOON: 070 - 361 13 11, FAX: 070 - 361 74 84

CORRECTIE

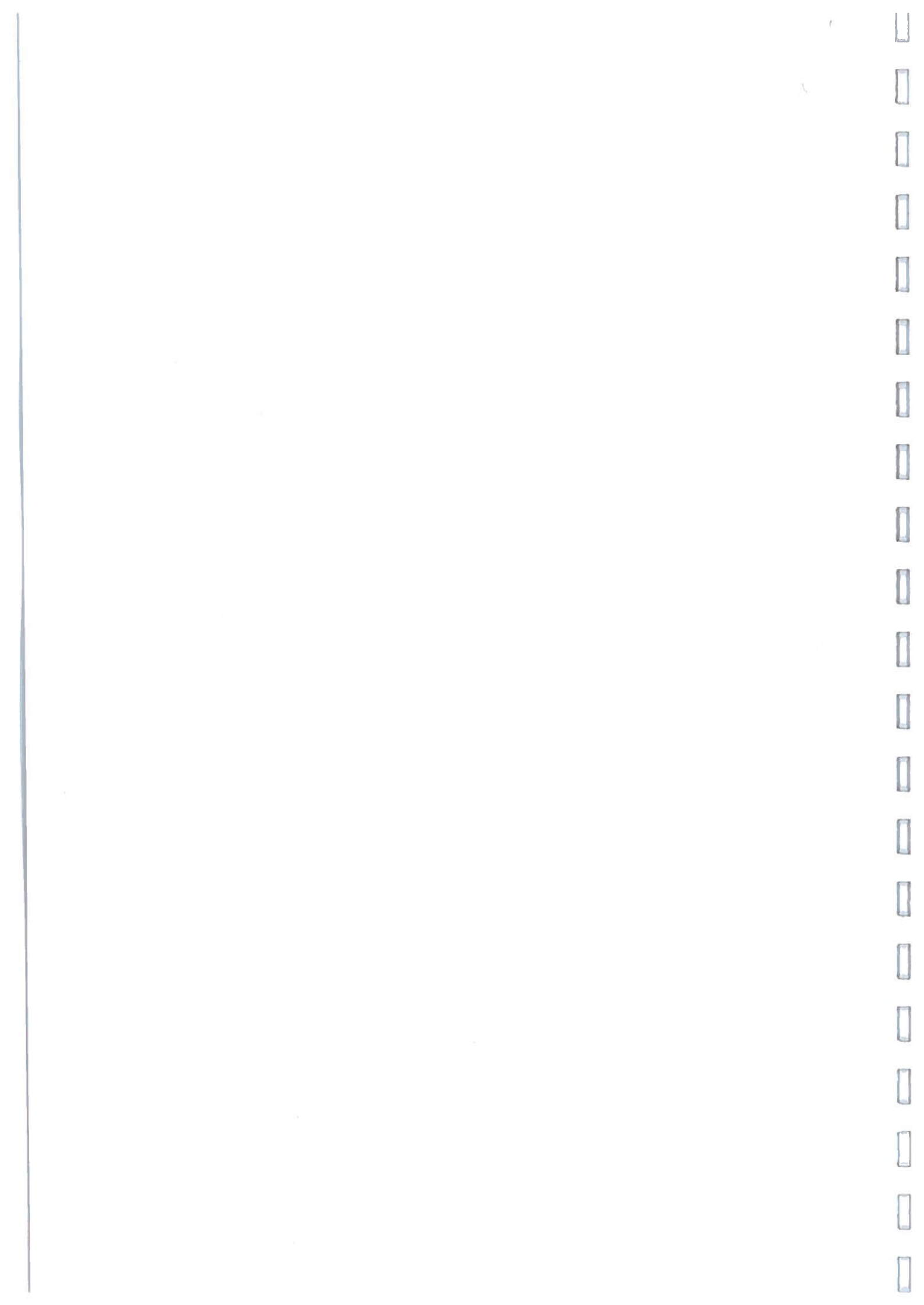
T O E L I C H T I N G O P D E J A A R C I J F E R S 1995-1996

Op blz. 58 van de "Toelichting op de jaarcijfers 1995 - 1996" staat een storende fout. Mr Barendse attendeerde daarop.

Blz. 58 vermeldt met betrekking tot de Derde Kamer (Belastingkamer) dat mr Beukenhorst in Afdeling A en mr Meij in Afdeling B zit. Maar het is net omgekeerd: Mr Meij maakt deel uit van Afdeling A en mr Beukenhorst van Afdeling B.

Ik bied u, en vooral mrs Meij en Beukenhorst, mijn verontschuldiging aan voor deze kamer(tjes)zonde.

WN, 29 mei 1997

Inhoudsopgave

Hoofdstuk I	Algemeen	5
	1 Inleiding	5
	2 Personele bezetting en nevenfuncties	5
	3 Algemene opmerkingen naar aanleiding van de jaarcijfers	7
	4 Advisering	8
Hoofdstuk II	De positie van de Hoge Raad in het kader van de Europese Gemeenschappen, de Raad van Europa en de Benelux	13
Hoofdstuk III	Overzichten jaarcijfers 1992 tot en met 1996 ten aanzien van de Civiele Kamer, de Strafkamer en de Belastingkamer	23
Hoofdstuk IV	Toelichting op de jaarcijfers 1995 en 1996 ten aanzien van de Civiele Kamer	25
Hoofdstuk V	Toelichting op de jaarcijfers 1995 en 1996 ten aanzien van de Strafkamer	27
Hoofdstuk VI	Toelichting op de jaarcijfers 1995 en 1996 ten aanzien van de Belastingkamer	37
Hoofdstuk VII	Het Parket	43
Hoofdstuk VIII	Ombudsregeling	51
Bijlage 1	Samenstelling van de Hoge Raad	57
Bijlage 2	Samenstelling van het Parket	59
Bijlage 3	Samenstelling van het Wetenschappelijk Bureau	61
Bijlage 4	Samenstelling van de Administraties en de Algemene Dienst	63

Hoofdstuk I. Algemeen

1. Ter inleiding

De Hoge Raad pleegt regelmatig gegevens te publiceren omtrent zijn samenstelling, zijn bestuurlijke, wetenschappelijke en administratieve ondersteuning en omtrent het aantal bij hem binnengekomen en door hem afgedane zaken. In deze als "TOELICHTING OP DE JAARCIJFERS" aangeduide publicaties belicht hij telkens ook een bijzonder facet van zijn werk en verschaft hij voorts gegevens omtrent zijn adviserende taak.

Daarnevens pleegt de procureur-generaal, hierna ook P-G, bij deze gelegenheid verslag te doen van de werkzaamheden in verband met de hem in het bijzonder toevertrouwde taken.

De gegevens omtrent de samenstelling van Hoge Raad en Parket, alsmede omtrent hun bestuurlijke, wetenschappelijke en administratieve ondersteuning treft men aan in §2 van dit hoofdstuk. Daarin wordt eerst de stand van zaken per 1 januari 1997 vastgelegd en vervolgens wordt nagegaan welke wijzigingen er in de personele samenstelling van Raad en Parket zijn geweest sedert de vorige "TOELICHTING" die de jaren 1993 en 1994 betrof. Tenslotte treft men daar ook gegevens omtrent met de rechtsprekende taak verband houdende nevenfuncties van de leden van de Raad en het Parket.

In §3 van dit hoofdstuk vindt men vervolgens enkele algemene opmerkingen over de aard van de werkzaamheden van elk van de vier kamers van de Hoge Raad. Achtereenvolgens komen de Eerste of Civiele Kamer, de Tweede of Strafkamer, de Derde of Belastingkamer en de Vierde of Ombudskamer aan bod.

§4 van dit hoofdstuk is, tenslotte, gewijd aan gegevens omtrent de adviserende taak van de Hoge Raad en de procureur-generaal in de verslagperiode.

Hoofdstuk II houdt zich bezig met een bijzonder facet van het werk van de Hoge Raad als geheel. Ditmaal wordt aandacht gevraagd voor de positie van de Hoge Raad in het kader van de Europese Gemeenschappen, de Raad van Europa en de Benelux.

In de hoofdstukken III, IV, V, en VI vindt men achtereenvolgens de overzichten van de jaarcijfers ten aanzien van de Civiele Kamer, de Strafkamer en de Belastingkamer alsmede, per kamer, een toelichting op die cijfers.

Hoofdstuk VII is gewijd aan de jaarcijfers van het Parket bij de Hoge Raad, in welk verband tevens verslag wordt gedaan van de werkzaamheden van de procureur-generaal bij de uitoefening van zijn bijzondere functies. Hoofdstuk VIII besteedt aandacht aan de wijze waarop de Ombudsregeling wordt toegepast.

2. Personele bezetting en nevenfuncties

2.1 Samenstelling en wijzigingen in de samenstelling

Per 1 januari 1997 bestond de Hoge Raad uit de president, 6 vice-presidenten, 25 raadsheeren en 4 raadsheeren in buitengewone dienst, waarvan er één tevens was aangewezen als waarnemend advocaat-generaal; het Openbaar Ministerie (hierna ook Parket) bij de Hoge Raad bestond uit de procureur-generaal, de plaatsvervangend procureur-gene-

raal, 12 advocaten-generaal en een advocaat-generaal in buitengewone dienst.

Met ingang van 1 september 1995 is de aanstelling van mevrouw mr I.H. Wildeboer als raadsheer gewijzigd in een aanstelling als raadsheer in buitengewone dienst. Zij werd als raadsheer in de Hoge Raad opgevolgd door mr F.W.G.M. van Brunschot, ten tijde van zijn benoeming adviseur bij Stibbe Simont Monahan Duhot, advocaten te Amsterdam, deeltijd-hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam en raadsheer-plaatsvervanger in het Gerechtshof te Amsterdam.

Met ingang van 1 oktober 1995 is eervol ontslag verleend aan mr P. Mout. Hij werd per die datum als raadsheer opgevolgd door mr G.J.M. Corstens, hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen en raadsheer-plaatsvervanger in het Gerechtshof te Arnhem.

Met ingang van 1 februari 1996 zijn gedefungeerd de raadsheren mr C.H. Beekhuis en mevrouw mr G. Swens-Donner. In de door hun vertrek ontstane vacatures werd voorzien door de benoeming per dezelfde datum van mr H.A.M. Aaftink, vice-president van het Gerechtshof te Amsterdam en mr A.G. Pos, vice-president van de Arrondissementsrechtbank te Arnhem.

Omdat hij de zeventig-jarige leeftijd had bereikt, heeft mr J.C.M. Leijten, sedert 1 september 1993 advocaat-generaal in buitengewone dienst, met ingang van 1 september 1996 zijn werkzaamheden voor de Hoge Raad beëindigd.

De advocaat-generaal mr L.C.M. Meijers heeft per 1 september 1996 de dienst van het Parket bij de Hoge verlaten. Hij werd opgevolgd door mr A.J. M. Machielse, vice-president van het Gerechtshof te Arnhem en deeltijd-hoogleraar aan de Universiteit van Nijmegen.

Eveneens met ingang van 1 september 1996 is de aanstelling van mr A.E. de Moor als raadsheer gewijzigd in een aanstelling als raadsheer in buitengewone dienst. Hij werd per 1 september opgevolgd door mr D.S.H. Beukenhorst, raadsheer in het Gerechtshof te Amsterdam.

De laatste mutatie die per 1 september 1996 plaats vond, bestond uit het vertrek van de raadsheer mr J.H. Nieuwenhuis, die hoogleraar werd te Groningen. In de vacature die door zijn vertrek ontstond, werd voorzien door de benoeming van mr A.W.H. Meij, coördinerend vice-president van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven te 's-Gravenhage.

Met ingang van 1 oktober 1996 kwam een einde aan het zevenjarig presidentschap van mr S. Royer, wiens aanstelling met ingang van die datum werd gewijzigd in een aanstelling als raadsheer in buitengewone dienst. Hij werd als president opgevolgd door de vice-president mr S.K. Martens. De raadsheer mr H.L.J. Roelvink vervulde de daardoor ontstane vacature van vice-president, terwijl Jonkheer mr O. de Savornin Lohman, partner bij De Brauw, Blackstone en Westbroek, advocaten en notarissen te 's-Gravenhage, in de vrijgekomen raadsheerplaats werd benoemd.

In de bijlagen 1 en 2 wordt een overzicht gegeven van de personele bezetting per 1 januari 1997.

2.2 Nevenfuncties leden Hoge Raad en Parket

Een aantal leden van Raad en Parket verrichten nevenwerkzaamheden die verband houden met de rechtsprekende taak van de Hoge Raad.

De toenmalige vice-president Martens was van 1992-1995 President van het Benelux-Gerechtshof te Brussel; sedert mei 1995 is hij Eerste Vice-President van dit Hof. De procureur-generaal Ten Kate is advocaat-generaal bij het Benelux-Gerechtshof. De Nederlandse rechters in dit Hof zijn, naast mr Martens, de vice-president Roelvink en

de raadsheer Mijnsen. De Nederlandse plaatsvervangende rechters zijn de raadsheren Davids, Urlings, Neleman en Van Erp Taalman Kip-Nieuwenkamp. De advocaat-generaal Mok is plaatsvervangend advocaat-generaal bij het Benelux-Gerechtshof.

Tot 1 juli 1996 was mr Martens tevens rechter in het Europees Hof voor de rechten van de mens te Straatsburg, welk ambt hij sedert 1988 heeft vervuld. Ook na 1 juli 1996 is mr Martens in lopende zaken bij het werk van genoemd Hof betrokken geweest.

De raadsheer in buitengewone dienst en oud-president Royer is lid van het Permanent Hof van Arbitrage; dit Hof, gevestigd in het Vredespaleis te 's Gravenhage, is opgericht ingevolge artikel 20 van het Internationaal Verdrag van 1899 tot vreedzame beslechting van internationale geschillen.

De vice-president Haak is plaatsvervangend rechter in de Kamer van Beroep van de Centrale Commissie voor de Rijnvaart te Straatsburg; de rechtsmacht van dit Rijnvaart-gerechtshof berust op de Herziene Rijnvaartakte van Mannheim van 1868.

De advocaat-generaal in buitengewone dienst Molmaker is plaatsvervangend lid van het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van de Nederlandse Antillen en Aruba; hij is door de president van dat Hof aangewezen als lid van de Raad van Beroep voor belastingzaken aldaar.

De raadsheer Korthals Altes en de advocaat-generaal Loeb zijn staatsraad in buitengewone dienst van de Raad van State.

De jaarlijks bijgewerkte lijst van alle nevenfuncties van de leden van Raad en Parket ligt sedert 1987 voor een ieder ter inzage bij de receptie.

2.3 De ondersteuning

De Hoge Raad en het Parket worden bestuurlijk, wetenschappelijk en administratief bijgestaan door het hoofd ondersteunende diensten, de griffier/kabinetschef president, de kabinetschef van de P-G, 49 medewerkers van het Wetenschappelijk Bureau, 28 administratieve medewerkers en 16 medewerkers algemene dienst. De totale bezetting van de ondersteuning komt daarmee, afgezien van het personeel van de beveiliging en van de catering, per 1 januari 1997 op 96 personen.

In de bijlagen 3 en 4 wordt een overzicht gegeven van de personele bezetting van de ondersteuning.

3. Algemene opmerkingen naar aanleiding van de jaarcijfers

De belangrijkste taak van de Hoge Raad en van het Parket bij de Hoge Raad ligt op het gebied van de rechtseenheid, de rechtsontwikkeling en de rechtsbescherming. Deze taak van de Hoge Raad komt voornamelijk en het meestomvattend tot uitdrukking in de cassatierechtspraak in civiele zaken, strafzaken en belastingzaken; die van het Parket in het nemen van conclusies in deze zaken.

De rechtspraak op het gebied van het civiele recht wordt uitgeoefend door de *Eerste Kamer*, die daarenboven ook cassatierechtspraak uitoefent op tal van andere, niet in strikte zin tot het civiele recht behorende terreinen (bijvoorbeeld die van de Wet Bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Bopz), van de Algemene Bijstandswet en van het medisch tuchtrecht). De rechtspraak op het gebied van strafrecht, het uitleveringsrecht en de Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften is in handen van de Tweede Kamer. De Derde Kamer - die in twee afdelingen is verdeeld - houdt zich in hoofdzaak bezig met de cassatierechtspraak op het gebied van het belastingrecht, het onteigeningsrecht en het ruilverkavelingsrecht; deze

kamer oordeelt eveneens over cassatieberoepen tegen uitspraken van de Ondernemingskamer van het Gerechtshof te Amsterdam en van de Centrale Raad van Beroep.

Hoofdstuk III geeft algemene overzichten van de jaarcijfers van voormelde Kamers van de Hoge Raad over de jaren 1992 - 1996. In de hoofdstukken IV, V en VI worden de jaarcijfers over 1995 en 1996 per rechtsgebied en per Kamer vermeld en toegelicht; omdat de wijze waarop de cijfers worden verwerkt per Kamer verschilt, verschillen ook de cijferopstellingen van elkaar. Hoofdstuk VII vermeldt de jaarcijfers van het Parket en geeft daarop een toelichting. Hoofdstuk VIII besteedt aandacht aan ombudszaken.

De *Vierde Kamer* van de Hoge Raad is belast met de behandeling van vorderingen van de procureur-generaal tot schorsing of ontslag van leden van de rechterlijke macht (artikelen 11 - 13a van de Wet op de rechterlijke organisatie, hierna: RO). In de verslagjaren is een dergelijke vordering niet ingesteld. Ook verricht deze Kamer in het kader van de ombudsregeling, berustende op de artikelen 14a - 14e RO op vordering van de procureur-generaal onderzoek naar gedragingen van een rechter waarover bij de procureur-generaal is geklaagd. Zodanig onderzoek vindt plaats in die gevallen waarin de klacht valt binnen de termen van de regeling, en wanneer voor de procureur-generaal ook overigens genoegzame gronden bestaan voor het instellen van een vordering tot onderzoek. Ook in de ombudsfunctie heeft de Vierde Kamer in de verslagperiode geen uitspraak gedaan en is ook geen vordering door de procureur-generaal ingesteld. Dat wil niet zeggen dat klachten die bij de procureur-generaal zijn ingediend, niet worden behandeld. In hoofdstuk VIII wordt uitvoerig ingegaan op de wijze waarop de klachten die aan de procureur-generaal zijn voorgelegd, worden onderzocht, behandeld en afgedaan.

De *Vierde Kamer* - die in ontslag-zaken met vijf en in ombudszaken met drie leden vonnist - is in beginsel samengesteld uit de president, drie vice-presidenten (één uit elke kamer) en drie raadsheren (eveneens één uit elke kamer). Per zaak wordt uit deze samenstelling een zetel gevormd. Doordat de Vierde Kamer in de verslagperiode niet bijeen heeft hoeven te komen, is haar samenstelling nog niet aan de zich wijzigende samenstelling van de Hoge Raad aangepast. Dit laatste zal in 1997 geschieden.

4. Advisering

4.1 Inleiding

Ingevolge een aantal wettelijke bepalingen behoort het geven van adviezen hetzij aan de regering hetzij aan de Minister van Justitie tot de taken van Hoge Raad en procureur-generaal. Daarenboven plegen president en P-G ook te voldoen aan niet op een dergelijke wetsbepaling steunende adviesaanvragen van regeringszijde. Ten slotte komt het voor dat zij zich genoopt voelen om ongevraagd van advies te dienen dan wel hun opinie kenbaar te maken.

4.2 Advisering ingevolge artikel 22 RO

Ingevolge artikel 22 van de Wet op de rechterlijke organisatie (RO) zijn zowel de Hoge Raad als de procureur-generaal verplicht de regering desgevraagd van advies te dienen. In de verslagperiode hebben Hoge Raad en P-G twee maal, gezamenlijk, op de voet van dit wetsartikel van advies gediend.

Het eerste advies werd gegeven op 20 februari 1995 (advies nr. 104) naar aanleiding van de verzoeken d.d. 29 april 1994 van toenmalig Minister van Justitie Hirsch Ballin aan de

Hoge Raad en de procureur-generaal hem te adviseren over de *derde fase van de herziening van de rechterlijke organisatie*, zulks voornamelijk aan de hand van de discussienota die de Minister bij brieven van, eveneens 29 april 1994, had aangeboden aan de Voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal.

In zijn advies van 20 februari 1995 stelt de Hoge Raad - kort-heidshalve wordt onder de Hoge Raad mede de procureur-generaal begrepen - voorop dat het bij de voorgenomen herzieningsoperatie niet erom gaat incidenteel een aantal onvolkomenheden in de rechterlijke organisatie weg te nemen, maar om die organisatie voor het eerst na anderhalve eeuw aan een fundamentele en in beginsel allesomvattende herstructurering te onderwerpen. Het advies heeft slechts betrekking op hetgeen in de discussienota is gesteld over de voltooiing van de herstructurering van het stelsel van bestuursrechtelijke rechtsbescherming. Daarbij wordt niet ingegaan op de eventuele wenselijkheid van hoger beroep tegen besluiten op grond van de Vreemdelingenwet, omdat daarover afzonderlijk ingevolge art. 22 RO wordt geadviseerd (zie hierna). Samengevat luidt het advies van de Hoge Raad met betrekking tot de derde fase als volgt:

"Hoofddregel moet zijn dat er, ook in bestuursrechtelijke gedingen, twee feitelijke rechterlijke instanties zijn. Uitzonderingen op deze regel zullen op zwaarwegende gronden moeten rusten en niet tot willekeurige onderscheidingen mogen leiden.

De rechtspraak in appel dient in beginsel geïntegreerd te zijn. Alleen bij rechtsgebieden met een hoge graad van specialisme en een te overzien aantal zaken kan concentratie bij zekere kamers van bepaalde colleges wenselijk zijn.

Nodig is een rechtseenheidvoorziening binnen de bestuursrechtspraak en tussen de civiele recht-spraak, de bestuursrechtspraak en de strafrechtspraak. Deze voorziening zal in de vorm van cassatie tot stand dienen te worden gebracht."

Het tweede art. 22 RO-advies had betrekking op de kwestie van *het hoger beroep in de Vreemdelingenwet*. Ter uitvoering van de aankondiging in het regeerakkoord 1994 heeft de Staatssecretaris van Justitie bij brieven van 26 september 1994 aan de Hoge Raad en aan de procureur-generaal gevraagd daarover te adviseren. De Hoge Raad en de P-G hebben bij brief van 14 maart 1995 gezamenlijk advies uitgebracht (advies nr. 106). De conclusie van het advies luidt als volgt.

"De Hoge Raad acht van groot belang dat ook in vreemdelingenzaken wordt voorzien in hoger beroep; de behandeling daarvan zou dienen te worden opgedragen aan één gerecht. Omdat overbelasting van dat gerecht dreigt en de mogelijke gevolgen daarvan niet aanvaardbaar zijn, dient de toegang tot het hoger beroep echter te worden beperkt tot gevallen waarin belangrijke vragen van feitelijke of juridische aard een rol spelen. Voorgesteld wordt om in de gevallen waarin dat zou voortvloeien uit internationale verplichtingen, hoger beroep steeds open te stellen, en voorts hoger beroep open te stellen van alle uitspraken van de meervoudige kamer, alsmede van die uitspraken van de enkelvoudige kamer, welke niet in overeenstemming zijn met de strekking van het in de betrokken zaken gegeven advies van de ACV." (ACV is de afkorting voor de Adviescommissie voor vreemdelingenzaken).

4.3 Andere dan art. 22 RO-adviezen over voorgenomen wetgeving

Soms vraagt de Minister van Justitie advies aan de president en de procureur-generaal zonder een beroep te doen op art. 22 RO. In zodanig geval pleegt de president de aanvraag door te leiden naar de Kamer(s) van de Hoge Raad die het aangaat, zodat dan niet, zoals wanneer art. 22 RO van toepassing is, de volle Raad adviseert, terwijl de pro-

cureur-generaal een dergelijke adviesaanvraag doorleidt naar de betrokken advocaten-generaal.

Zo hebben de president en de P-G in een brief van 31 oktober 1995 aan de Minister van Justitie aangeboden het gezamenlijk advies van de Belastingkamer en de belasting-advocaten-generaal (advies nr. 105) over een *concept-wetsvoorstel houdende aanpassing van het fiscale procesrecht aan de Algemene Wet bestuursrecht en wijziging van een aantal fiscale wetten* (herziening van het fiscale procesrecht). De Minister had in haar brief van 11 september 1995, mede namens de Staatssecretaris van Financiën, om een dergelijk advies gevraagd. Hoewel een aantal van de voorstellen en het commentaar daarop vanuit de Hoge Raad geenszins van belang zijn gespeend, gaat het het karakter van deze Toelichting op de jaarcijfers te buiten nader op de inhoud van het advies in te gaan.

Bij brieven van 3 januari 1996 heeft de Minister van Justitie de president en de procureur-generaal een in nauw overleg met de Strafkamer en het Strafparket tot stand gekomen concept wetsvoorstel toegezonden met memorie van toelichting tot *wijziging van de cassatieprocedure in strafzaken, herzieningszaken en uitleveringszaken*, met de uitnodiging daarop desgewenst te reageren. Met de wijziging werd beoogd de wettelijke cassatieregeling aan te passen aan de gegroeide praktijk en voorts om ook anderszins een verdere stroomlijning van de behandeling van cassatieberoepen mogelijk te maken. Bij brief van 14 februari 1996 hebben de president en de P-G de opmerkingen van de Strafkamer en de procureur-generaal aan de Minister doen toekomen (advies nr. 107). Gezien de aard en de wijze van totstandkoming van de voorgestelde wijzigingen bevatte het advies geen beschouwingen van principiële aard die aanleiding zouden kunnen zijn er in het kader van deze Toelichting nader op in te gaan.

4.4 Advisering over uitleveringen

Een andere bepaling die de Hoge Raad tot adviseren verplicht, is art. 30 lid 2 jo. art 31 lid 4 van de Uitleveringswet. Wanneer de Hoge Raad, na een desbetreffende uitspraak van een rechtbank te hebben vernietigd, zelf de verzochte uitlevering toelaatbaar verklaart, dient hij de Minister van Justitie te adviseren omtrent het aan het uitleveringsverzoek te geven gevolg. Deze taak wordt verricht door de Strafkamer. In de verslagperiode heeft de Hoge Raad in 1995 77 en in 1996 84 van zulke adviezen aan de Minister uitgebracht.

4.5 Advisering over brieven van wettiging

Voorts verdient hier vermelding de bij art. 1:216 van het Burgerlijk Wetboek voorgeschreven advisering door de Hoge Raad over verzoeken aan de Minister van Justitie om brieven van wettiging van natuurlijke kinderen. Daartoe hoort de Hoge Raad de bloedverwanten van de ouders of doet deze horen door een andere rechterlijke autoriteit. Deze adviezen behelzen ook juridische beschouwingen over de vraag of tot wettiging kan worden overgegaan. De advisering geschiedt door de Civiele Kamer, soms na een op verzoek van de Kamer genomen conclusie van het Openbaar Ministerie. In 1994 zijn 5 van dergelijke adviezen uitgebracht; in 1996 7. Deze cijfers zijn niet begrepen in de gegevens vermeld in de hoofdstukken III en IV.

4.6 Ongevraagde adviezen en opinies

Op 21 maart 1996 is bij de Tweede Kamer der Staten-generaal ingediend het wetsvoor-

stel inzake *de tweede fase herziening rechterlijke organisatie* (nr 24 651). Het wetsvoorstel voorziet onder meer in *verhoging van de appelgrens in strafzaken*. Voorgesteld wordt de appelgrens ten aanzien van zaken die betrekking hebben op overtredingen te verhogen van f. 50,- tot f. 250,-. In die zaken zou dan, rechtstreeks dan wel eventueel na verzet, beroep in cassatie kunnen worden ingesteld hetgeen - indien dit onderdeel van het wetsvoorstel in de wet zou worden opgenomen - stellig tot een zeer grote en uit dien hoofde onaanvaardbare vergroting van de werklast van de Strafkamer van en het Parket bij de Hoge Raad zou leiden. Omdat het wetsvoorstel waarvan deze verhoging onderdeel uitmaakt, reeds bij de Tweede Kamer was ingediend zonder dat de Hoge Raad en de P-G in de gelegenheid waren gesteld daarover van tevoren hun mening te geven, hebben de president en de P-G zich genoopt gevoeld zich rechtstreeks tot de Voorzitter van de Vaste Commissie voor Justitie uit de Tweede Kamer te wenden om uitdrukking te geven aan hun bezorgdheid. De president en de P-G hebben dit gedaan bij hun gezamenlijke brief van 11 juni 1996.

Genoemd wetsontwerp nr 24 651 heeft de Strafkamer en de Civiele Kamer voorts aanleiding gegeven voor een uitgebreider en gedetailleerder commentaar. Dit commentaar hebben president en procureur-generaal bij hun gezamenlijke brief van 29 oktober 1996 aangeboden aan de Minister van Justitie. In deze brief wordt o.a. verwezen naar de bovenvermelde brief aan de Vaste Commissie voor Justitie, van welke brief destijds een kopie aan de Minister was gezonden.

In deze paragraaf verdient tenslotte vermelding dat de plannen voor een ingrijpende verandering in de bestaande *beheers- en bestuursstructuur* van de gerechten president en procureur-generaal twee maal aanleiding hebben gegeven zich daarover uit te spreken. De eerste maal deden zij dat ongevraagd naar aanleiding van de discussie-nota "Het besturen van de rechtspraak" van 1 juli 1995 van het Ministerie van Justitie, de conclusies over die nota van het hoofdbestuur van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak van 8/9 september 1995 en het rapport van de door de Ministerraad ingestelde heroverwegingswerkgroep (de werkgroep-Hoekstra) inzake de beheersstructuur van de rechterlijke organisatie. Op deze documenten hebben president en P-G eigener beweging commentaar gegeven in hun brief van 16 november 1995, gepubliceerd in *Trema* 1996, p. 21 e.v. en samengevat in het Nederlands Juristenblad (NJB) 1995, p. 1588 e.v.

Op het rapport "Bestuur en beheer van de rechtspraak" van het zgn. initiërend beraad van september 1996 hebben president en procureur-generaal desgevraagd hun visie gegeven in hun notitie van 10 december 1996, gepubliceerd in *Trema* 1997, p. 27 e.v. Laatstbedoelde notitie bevat de volgende samenvatting:

"President en P-G herinneren aan het fundamenteel belang dat in een rechtsstaat toekomt aan de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht. Zij wijzen erop dat deze onafhankelijkheid niet slechts betekent dat de rechter onafhankelijk is wat betreft zijn beslissing in door hem berechte zaken, maar ook dat hij, binnen de grenzen van de wet, onafhankelijk is voor wat betreft de wijze waarop hij de berechting van die zaken organiseert. Procesbeheer is een wezenlijk element van de rechterlijke onafhankelijkheid. Daarmee is het kernpunt gegeven van de discussie over de meest wenselijke bestuurs- en beheersstructuur van de rechterlijke macht.

Tegen deze achtergrond gaan president en P-G na aan welke vereisten moet zijn voldaan wil invoering van het zgn. "integraal" management voor de rechterlijke macht verantwoord zijn.

Deze - onlosmakelijk samenhangende - vereisten zijn:

- (1) dat bij de wet voor de rechterlijke macht één eigen, zelf voor het beheer van haar budget verantwoordelijke organisatie in het leven wordt geroepen.
- (2) dat deze organisatie wordt geleid door een uit de rechterlijke macht voortkomende, kleine, Beheersraad.
- (3) dat de gelden voor de rechterlijke macht worden genoteerd onder een eigen begrotingshoofdstuk, waarvan het voorbereiden in handen is van de Beheersraad die daarbij een rol speelt analoog aan die van het Presidium van de Tweede Kamer bij het totstandkomen van de begroting van deze Kamer.
- (4) dat de Beheersraad, die dient te worden aangewezen als het orgaan dat kan beschikken over de voor de rechterlijke macht toegestane bedragen, zorg draagt voor de verdeling van de middelen over de gerechten.
- (5) dat de gerechten worden bestuurd volgens het zgn. Dagelijks Bestuur-model, met dien verstande dat het aan elk gerecht wordt overgelaten de vorm te kiezen die het best bij zijn situatie en traditie past, en dat het Dagelijks Bestuur gehouden zal zijn besluiten op het gebied van procesbeheer niet te nemen dan na raadpleging van de Algemene Vergadering.
- (6) dat het bestuur van het gerecht voor zijn beheer verantwoording is verschuldigd aan de Beheersraad.
- (7) dat deze structuur pas wordt ingevoerd nadat consensus is bereikt over een goed hanteerbaar stelsel van objectieve verdeelsleutels dat als grondslag kan dienen zowel voor de begroting van de voor de rechterlijke macht te voteren gelden als voor de verdeling van die gelden over de gerechten.

President en Procureur-Generaal dringen ten slotte erop aan dat, nu niet gezegd kan worden dat de huidige structuur onwerkbaar is, terwijl de beoogde reorganisatie verstrekkende gevolgen heeft, eerst tot veranderingen in de huidige beheers- en bestuursstructuur wordt overgegaan nadat een en ander aan alle kanten is doordacht."

Hoofdstuk II. De positie van de Hoge Raad in het kader van de Europese Gemeenschappen, de Raad van Europa en de Benelux

1. Vertrouwen in de rechterlijke macht is essentieel voor de rechtsstaat. De rechter wekt dat vertrouwen door zijn beslissingen én door de wijze waarop hij deze motiveert. Zijn motivering richt zich dan ook niet alleen tot partijen, maar mede tot wat men wel "het juridisch forum" noemt, de vakgenoten. Jaarverslagen geven de rechter evenwel de kans ook aan een breder publiek inzicht in zijn werk te bieden. Daarom beperkt de Hoge Raad zich in zijn periodieke verslagen niet tot gegevens over zijn samenstelling, het aantal ingekomen en afgedane zaken en dergelijke meer, maar belicht hij telkens ook een bijzonder facet van zijn werk. Hij doet dat dus niet zozeer voor vakgenoten als wel ten behoeve van belangstellende buitenstaanders.

2. Ditmaal vraagt de Hoge Raad aandacht ervoor dat hij - zoals trouwens alle rechters hier te lande - in bepaalde gevallen naast zijn functie binnen de Nederlandse rechtsorde tevens een functie vervult binnen de rechtsorde van de Europese Gemeenschappen, binnen die van de Raad van Europa en binnen die van de Benelux.

Dat heeft gevolgen voor zijn rechtspraak. Naar Nederlands recht is de Hoge Raad gehouden recht te spreken volgens de Nederlandse wet, die hij niet aan Grondwet of algemene rechtsbeginselen mag toetsen. Als hoogste Nederlandse rechter is hij bij de uitoefening van deze taak autonoom. In het kader van zijn functie binnen genoemde rechtsordes moet hij zich richten naar de normen van die rechtsordes, zoals deze normen worden uitgelegd en verder ontwikkeld door het internationale gerecht dat daaromtrent binnen die rechtsordes het laatste woord heeft. Aan deze normen moet hij dan voorrang geven boven die van het Nederlandse recht.

3. Van deze drie rechtsordes gaat langzamerhand een diepgaande invloed uit op het Nederlandse recht, een invloed die zich op vrijwel elk rechtsgebied doet voelen.

Het EG-verdrag bevat in de eerste plaats een aantal geboden en verboden die beogen obstakels voor een goede werking van de Europese interne markt uit de weg te ruimen. Het gaat dan om zulke dingen als een verbod van kwantitatieve invoerbeperkingen of een verbod van discriminatie op grond van nationaliteit. Dergelijke voorschriften werken overal door. Bovendien streven de Europese Gemeenschappen op grote schaal naar harmonisatie van de nationale wetgevingen. Dat streven heeft ertoe geleid dat grote stukken van ons recht geharmoniseerd zijn of nog zullen worden. Dat geldt niet alleen voor het belasting- en het sociale zekerheidsrecht, maar ook bijvoorbeeld voor het vennootschapsrecht en belangrijke delen van het arbeidsrecht en het sociaal recht (denk alleen al aan het beginsel van gelijke beloning voor mannelijke en vrouwelijke werknemers voor gelijke arbeid). Kortom, het EG-verdrag heeft geleid en leidt nog steeds tot zeer ingrijpende wijzigingen in ons nationale recht.

Voor wat de Raad van Europa betreft gaat het om het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (hierna: EVRM). Ook de doorwerking van dit verdrag heeft inmiddels geleid en leidt nog steeds tot fundamentele wijzigingen op vrijwel alle rechtsgebieden. Zo valt op het gebied van het familierecht te wijzen op een reeks baanbrekende arresten van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM), te beginnen met dat van 13 juni 1979 in de zaak Marckx. De Engelse rechter in dat Hof, Sir Gerald Fitzmaurice, heeft in zijn scherpe dissenting opinion bij dat arrest de toen door het Hof aan art. 8 van het EVRM gegeven uitleg gekwalificeerd als "een ondoordacht streven om in deze bepaling een heel wetboek

van familierecht te lezen". Hij heeft daarin in zoverre gelijk gekregen dat dit en latere arresten van het EHRM de stoot hebben gegeven tot een groot aantal belangrijke wijzigingen in ons familierecht. "Marckx" heeft ertoe geleid dat de voordien bestaande verschillen in rechtspositie tussen wettige en onwettige kinderen goeddeels zijn opgeruimd. Niet alleen op erfrechtelijk terrein, maar ook bijvoorbeeld waar het gaat om het omgangsrecht. Deels door ingrijpen van de wetgever, deels door rechtspraak van de Hoge Raad. Verder heeft Artikel 8 EVRM onder meer gezamenlijke ouderlijke macht na echtscheiding en in geval van ongehuwd samenwonen mogelijk gemaakt en blijft het telkens weer inspireren tot familierechtelijke vernieuwingen, bijvoorbeeld op het stuk van het afstammingsrecht. Een ander voorbeeld is de doorwerking van het eveneens uit 1979 daterende arrest van het EHRM in de zaak Winterwerp: dat arrest heeft ertoe geleid dat de Hoge Raad in feite de oude Krankzinnigenwet ingrijpend heeft herzien. Die jurisprudentie heeft op haar beurt de huidige regeling (de Bopz) diepgaand beïnvloed. Ander voorbeeld: het uit 1985 daterende arrest in de zaak Benthem - waarin de staf werd gebroken over het Kroonberoep - en 's Hofs rechtspraak omtrent de fundamentele betekenis die in een democratische samenleving toekomt aan het recht op toegang tot de rechter, zijn stellig van betekenis geweest bij het vormgeven aan de Algemene wet bestuursrecht. Het EVRM heeft voorts ons burgerlijk procesrecht en vooral ons strafprocesrecht diepgaand beïnvloed en blijft dat doen. Het werkt door op het gebied van de sociale verzekeringen en van het vreemdelingenrecht, op dat van de persvrijheid, het onteigeningsrecht en de fiscale boete, om nog maar wat voorbeelden te noemen.

Het Beneluxrecht omvat een groot aantal, vooral administratiefrechtelijke voorschriften waarmee de rechter zelden of nooit van doen heeft. In de praktijk van de Hoge Raad gaat het dan ook vooral om zulke ongelijksoortige zaken als uniforme, voor de drie lidstaten gelijke regelingen van de verplichte verzekering voor motorrijtuigen, van het merken- en modellenrecht en van de dwangsom in het privaatrecht.

Kortom, dat de Hoge Raad om zo te zeggen "meer dan één pet draagt" - en dát is het facet van zijn werk waarvoor hij hier aandacht vraagt - is bepaald geen uitzondering.

4. Strikt genomen kunnen de drie rechtsordes niet zo maar op één lijn worden gesteld. Maar voor de positie van de Nederlandse rechter doet dat in feite niet ter zake. Dank zij de vooruitziende blik van de grondwetgever van 1953 wordt de Nederlandse rechter immers ook door zijn eigen grondwet verplicht de Nederlandse wet buiten toepassing te laten wanneer toepassing niet verenigbaar zou zijn met internationale rechtsnormen van het soort waarom het hier gaat.

5. De drie rechtsordes hebben in elk geval veel gemeen. Zo vinden zij alle drie hun grondslag in een internationaal verdrag. Verder beschikken zij alle drie over een internationaal gerecht dat in laatste instantie beslist over de uitleg van de binnen de betrokken rechtsorde geldende normen. Voor de Europese Gemeenschappen is dat het in Luxemburg gevestigd Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (verder: HvJEG), voor de Raad van Europa het reeds genoemde, in Straatsburg gevestigde Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) en voor de Benelux het in Brussel gevestigde Benelux-Gerechtshof (verder: BenGH). De functie welke de (hoogste) nationale rechter binnen elk van die rechtsordes vervult, wordt mede bepaald door de opvattingen van elk van die hoogste gerechten omtrent de kenmerken van zijn eigen rechtsorde. Het inzicht in het in §2 bedoelde aspect van het werk van de Hoge Raad wordt daarom bevorderd door deze opvattingen met elkaar te vergelijken. Daarbij blijven de Benelux en het BenGH voorlopig buiten het beeld en wordt eerst aandacht besteed aan HvJEG en EHRM.

6. Wat dan direct opvalt is dat beide gerechtshoven, hoezeer hun uitkomsten, zeker aanvankelijk, wezenlijk verschilden, uitgingen van ongeveer dezelfde opvatting over hoe een internationaal verdrag moet worden uitgelegd.

In zijn in dit verband fundamentele uitspraak van 5 februari 1963 in de zaak van Van Gend en Loos verwees het HvJEG naar "geest, inhoud en bewoordingen" van het EEG-Verdrag en hechtte het vooral groot gewicht aan oogmerk en strekking van dat verdrag zoals die mede uit de preambule blijken: het gaat om de instelling van een gemeenschappelijke markt en daaruit volgt dat dit verdrag méér is dan een overeenkomst welke slechts wederzijdse verplichtingen tussen de verdragsstaten schept.

Op zijn beurt heeft ook het EHRM al vroeg uitgesproken dat het EVRM méér is dan een gewoon verdrag dat slechts wederzijdse verplichtingen tussen de verdragsstaten in het leven roept: het EVRM, aldus het Hof in 1968, is een "law-making treaty". Ook het EHRM beroept zich in dit verband telkens op "voorwerp en doel" van het verdrag zoals het die afleidt uit de preambule. Daarvan uitgaande kent het Hof aan het verdrag een bijzonder karakter toe: het gaat om "een verdrag voor de collectieve handhaving van rechten van de mens en fundamentele vrijheden", of, anders gezegd, om "an instrument for the protection of individual human beings".

7. Vanuit deze nagenoeg gelijke uitgangspunten kwamen beide hoven toch tot resultaten die wezenlijk verschilden. Men moet deze resultaten bezien tegen de achtergrond van de traditionele volkenrechtelijke opvatting dat verdragsluitende staten vrij zijn zelf te bepalen op welke wijze zij de uit een verdrag voortvloeiende verplichtingen in hun eigen rechtsorde verwezenlijken.

Het HvJEG brak radicaal met deze traditionele opvatting. Het kwam tot de slotsom dat het EEG-Verdrag "een eigen rechtsorde" (in bovengenoemd Van Gend en Loos-arrest sprak het van "een nieuwe rechtsorde") in het leven heeft geroepen. De wezenlijke kenmerken van deze rechtsorde zijn, in de bewoordingen van een (later) advies van het Hof, "het *primaat* ervan ten opzichte van het recht van de Lid-Staten" - wat wil zeggen dat regels van gemeenschapsrecht nationale rechtsregels opzij zetten, zelfs als het om grondwettelijke regels gaat - en "*de rechtstreekse werking*" van die bepalingen van gemeenschapsrecht welke van dien aard zijn dat de nationale rechter ze zonder meer kan toepassen. Het gemeenschapsrecht roept voor de burger verplichtingen in het leven, maar schept voor hem óók rechten "welker handhaving aan de nationale rechter kan worden gevraagd". Het HvJEG leert dat de nationale rechter in het kader van zijn bevoegdheden belast is met de toepassing van het gemeenschapsrecht. Het houdt hem voor dat hij "de volle werking" van dat recht moet verzekeren en dat hij de daarin aan particulieren toegekende rechten doeltreffend moet beschermen.

Het EHRM heeft dit stoutmoedig voorbeeld niet durven volgen. Het heeft zelfs niet willen aannemen dat het verdrag de verdragsstaten verplicht om het EVRM als zodanig tot deel van de eigen rechtsorde te maken. Wél heeft het bij herhaling erop gewezen dat het bijzonder lofwaardig is dat te doen, maar verplicht is het niet. Het EVRM schrijft immers - volgens het Hof - de verdragsstaten niet voor op welke wijze zij dienen te verzekeren dat in hun interne recht effectief uitvoering aan het verdrag wordt gegeven. Voldoende is dat - hoe dan ook - aan ieder binnen hun rechtsmacht de rechten en vrijheden van het EVRM "in substance" worden verzekerd.

Het EHRM heeft daaruit afgeleid dat het collectieve beschermingsmechanisme van het EVRM een *subsidiar* karakter heeft: *primair* dienen de instellingen van elke verdragsstaat erop toe te zien dat aldaar de in het verdrag gegarandeerde rechten en vrijheden ten minste "in substance" worden gerespecteerd. De bepaling dat het subsidiaire mechanisme pas beschikbaar komt als alle nationale rechtsmiddelen zijn uitgeput (art. 26 EVRM), maakt duidelijk dat deze primaire taak vooral toevalt aan de nationale rechter.

Deze is gehouden de rechten uit het EVRM te verzekeren, maar doet dat, strikt formeel gezien, louter als nationale rechter. Daarbij moet dan wel nadruk liggen op "strikt formeel gezien", want de nationale rechter dient, wil de subsidiaire controle door het Hof niet tot een veroordeling leiden, terdege rekening te houden met de door het Hof aan het verdrag en de daarbij behorende protocollen gegeven uitleg. Zo dient hij bijvoorbeeld rekening ermee te houden dat het EHRM, ter bevordering van een uniforme toepassing van het verdrag binnen de Raad van Europa, aan vele verdragstermen een autonome uitleg heeft gegeven en herhaaldelijk heeft uitgemaakt dat het EVRM zo moet worden uitgelegd en toegepast dat de waarborgen die het verdrag geeft, praktisch haatbaar en doeltreffend worden. Het EHRM legt bovendien de nadruk erop - en dat is van groot belang - dat die uitleg en toepassing steeds moeten passen in de normen en waarden van een democratische samenleving. Daartoe behoort, naar het oordeel van het EHRM, met name "the rule of law". Aldus krijgt de positie welke de nationale rechter binnen dit beschermingsmechanisme inneemt, materieel gezien, een specifieke inhoud die in feite sterke overeenkomsten vertoont met die van de nationale rechter binnen de EEG.

8. De in §7 heel summier aangeduide verschillen in opvatting hangen ongetwijfeld samen met een aantal verschillen in positie tussen HvJEG en EHRM.

Twee daarvan zijn in dit verband belangrijk. Het eerste is dat aan het HvJEG is opgedragen om door middel van het *stelsel van prejudiciële vragen* de eenheid in de uitlegging van het gemeenschapsrecht door de nationale gerechten te verzekeren. Komt de nationale rechter te staan voor een vraag van uitleg van gemeenschapsrecht waarop hij het antwoord moet weten om het hem voorgelegde geschil te kunnen beslissen, dan kan hij - en, als hij (zoals de Hoge Raad) de *hoogste* nationale rechter is, dan moet hij - voordat hij zijn eindbeslissing geeft die vraag voorleggen aan het HvJEG. Dat is anders indien redelijkerwijs niet valt te betwijfelen hoe het antwoord moet luiden. Een plicht tot vragen stellen bestaat evenmin in kort geding, ook niet voor de Hoge Raad. Een soortgelijke mogelijkheid resp. verplichting om uitleg te vragen heeft de nationale rechter niet als hij komt te staan voor vragen van uitleg van het EVRM, want het EHRM heeft niet een soortgelijke bevoegdheid om bij wijze van prejudiciële beslissing uitlegvragen te beslechten.

Het tweede verschil is dat, terwijl de rechtsmacht van het HvJEG uitvoerig en dwingend in het verdrag is geregeld, die van het EHRM weliswaar in het EVRM is omschreven, maar alleen geldt ten opzichte van die verdragsstaten die de bevoegdheid van het Hof uitdrukkelijk hebben aanvaard. Het heeft tamelijk lang geduurd voordat zij dat alle hadden gedaan en dat noopte het Hof uiteraard tot een zekere mate van omzichtigheid. Door nadruk erop te leggen dat het in de eerste plaats de nationale autoriteiten zijn die de taak hebben naleving van het verdrag te verzekeren en dat zijn eigen rol slechts een *controlerende* is, heeft het Hof het zich mogelijk gemaakt de verdragsstaten een zekere beoordelingsvrijheid toe te staan.

Het lijkt erop dat het EHRM, nu alle staten zijn rechtsmacht hebben aanvaard, voorzichtig de accenten wat gaat verleggen. Zijn President zegt herhaaldelijk dat het EHRM "van liever lede op het terrein waarop het bevoegd is, zich de rol heeft aangemeten van een constitutioneel hof dat voor de gehele rechtsgemeenschap van de verdragsstaten gemeenschappelijke maatstaven stelt voor de bescherming van rechten van de mens.". Daarbij sluit aan dat het Hof zelf niet lang geleden beroep heeft gedaan op het gelijkheidsbeginsel, dus op de gedachte dat bepaalde fundamentele rechten overal tot hetzelfde resultaat moeten leiden. Voor het beantwoorden van de vraag of art. 6 EVRM toepasselijk is op het gebied van het sociaal verzekeringsrecht, was volgens oudere arresten van het EHRM een uitgebreide en subtiële analyse nodig van de desbetreffende

ationale wetgeving. Met een beroep op het gelijkheidsbeginsel heeft het Hof deze vraag nu in één klap zonder meer bevestigend beantwoord voor de gehele rechtsgemeenschap van de verdragsstaten. Nog duidelijker komt de hier besproken tendens tot uitdrukking in zijn recente kwalificatie van het EVRM als "*a constitutional instrument of European public order*". Tenminste qua toonzetting nadert dit de opvattingen van het HvJEG.

9. Toch zijn voormelde verschillen van opvatting nog steeds van belang. Dat blijkt uit eveneens recente rechtspraak van beide hoogste rechtscolleges.

Het EHRM stelt zich nog steeds op het standpunt dat in het kader van toepassing van het verdrag niet van de nationale rechter mag worden gevergd dat hij het ambtshalve toepast. Het blijft de eis stellen dat wie zijn zaak aan "Straatsburg" wil voorleggen, zich voor de nationale rechter op het fundamentele recht waarvan hij schending beweert, moet hebben beroepen.

Het HvJEG heeft daarentegen recentelijk - naar aanleiding van vragen van de Hoge Raad - uitgemaakt dat voor zover de nationale rechter in een bepaalde zaak, volgens zijn eigen recht, rechtsregels van dwingende aard waarop partijen zich niet hebben beroepen, ambtshalve moet of mag toepassen, dat óók heeft te gelden voor dwingende regels van gemeenschapsrecht. Ter motivering daarvan wijst het Hof erop dat in het gemeenschapsrecht de wijze waarop het voor de nationale rechter moet worden ingeroepen, niet is geregeld. Daarom moet de interne rechtsorde van elke lid-staat de bevoegde rechter aanwijzen en procesregels geven voor rechtsvorderingen terzake van door de justitiabelen aan de rechtstreekse werking van het gemeenschapsrecht te ontleen rechten (vgl. hiervoor, §7). Maar, zegt het Hof, die regels mogen niet ongunstiger zijn dan die welke voor soortgelijke nationale vorderingen gelden.

10. Het voorgaande laat zich zo samenvatten dat de functie van de Hoge Raad binnen de rechtsorde van de Europese Gemeenschappen en binnen die van het EVRM hem ertoe verplicht regels van Nederlands recht buiten toepassing te laten als dat nodig is om de rechten die voor de burger uit het gemeenschapsrecht dan wel uit het EVRM voortvloeien, doeltreffend te beschermen. Voor die bescherming zet de Raad zich in, niet alleen omdat hij daartoe gehouden is, maar ook uit overtuiging. Dat is lang niet altijd eenvoudig. In wat volgt worden nog enkele opmerkingen gemaakt over de problemen welke de Hoge Raad daarbij ondervindt.

11. Voor wat betreft het *gemeenschapsrecht* is het goed zich te realiseren dat het daarbij in de praktijk van de Hoge Raad niet alleen gaat om de in het verdrag en in verordeningen opgenomen regels (bijvoorbeeld het hiervoor in §3 genoemde discriminatie-verbod of art. 85 EG-Verdrag dat overeenkomsten verbiedt die ten doel of gevolg hebben dat de mededinging wordt beperkt). Het gaat óók en misschien zelfs wel vooral om harmonisatie-richtlijnen die de lid-staten verplichten hun wetgeving zo in te richten dat een bepaald resultaat wordt bereikt, maar die hun in beginsel een zekere vrijheid laten voor wat betreft de wijze waarop. In geval van twijfel zal de nationale rechter moeten nagaan of de nationale voorschriften waardoor aan dergelijke richtlijnen uitvoering is gegeven, binnen de grenzen van die - soms maar zeer geringe - vrijheid blijven. In elk geval zal hij zulke voorschriften in overeenstemming met de richtlijn hebben uit te leggen, hetgeen vragen van uitleg van zo'n richtlijn oproept. Dergelijke vragen kunnen overigens ook rijzen zolang het nationale recht nog niet aan de richtlijn is aangepast, want ook dan zal de nationale rechter zijn nationale recht voor zover mogelijk richtlijnconform hebben uit te leggen.

Beroep op een regel van gemeenschapsrecht stelt de nationale rechter voor een reeks van - samenhangende - vragen. Hij moet onder meer nagaan of de ingeroepen regel dan

wel misschien een andere regel van gemeenschapsrecht beslissend is, en of de regel rechtstreeks werkt. Dat is niet altijd eenvoudig. Het gemeenschapsrecht is niet gemakkelijk toegankelijk en bovendien nog steeds in ontwikkeling. Op rechtstreeks werkende verdragsregels en regels uit verordeningen kunnen burgers zich niet alleen jegens de overheid, maar ook jegens elkaar beroepen; voor richtlijnen is wél aanvaard dat burgers zich daarop - voor zover de bepalingen van zulke richtlijnen zich daartoe lenen - mogen beroepen jegens de overheid, maar niet dat zij dat ook onderling mogen doen. De nationale rechter moet echter op verdere ontwikkelingen bedacht blijven. Bovendien hangt het antwoord op al dit soort vragen af van uitleg van de ingeroepen regel. En dat betekent dat tevens moet worden uitgemaakt of - hetzij op grond van eerdere jurisprudentie van het HvJEG, hetzij uit anderen hoofde - redelijkerwijs niet aan twijfel onderhevig is hoe die regel precies moet worden begrepen. Oordeelt de Hoge Raad dat niet twijfelachtig en meent hij dat de ingeroepen regel rechtstreeks werkt en beslissend is, dan kan hij die regel zonder meer aan zijn uitspraak ten grondslag leggen. Hij is immers gehouden eventuele regels van (intern) Nederlands recht die daaraan in de weg staan, buiten toepassing te laten (zie hiervoor, §§ 4 en 7). In het tegengestelde geval moet hij - tenzij het om een kort geding gaat - vragen van uitleg stellen aan het HvJEG (zie hiervoor, §8). Nadat hij de antwoorden van het Hof heeft ontvangen, kan de Hoge Raad aan de hand daarvan de zaak verder beslissen.

Ondanks de belangrijke rol van het EG-recht waarop hiervoor in §3 reeds is gewezen, is - gemeten aan het totaal aantal zaken dat de Hoge Raad jaarlijks afdoet - het aantal zaken waarin dit soort specifieke vragen van gemeenschapsrecht spelen, betrekkelijk gering. In 1995 heeft de Hoge Raad in 8, en in 1996 in 1 zaak prejudiciële vragen aan het HvJEG gesteld. Het aantal zaken waarin gemeenschapsrecht relevant was, was vanzelfsprekend veel groter - met name op het gebied van het belastingrecht - maar deze getallen geven toch wel enig idee in hoeveel zaken dergelijke specifieke problemen van gemeenschapsrecht van overheersende betekenis zijn. Wat die getallen niet aangeven, is de vergroting van de werkdruk welke dit soort zaken ten gevolge heeft. Daarop is al even gewezen. Het gaat hier om bewerkelijke zaken. Voor het stellen van vragen, maar natuurlijk ook voor het niet stellen van vragen is in de regel een analyse nodig van ingewikkelde regels en de daarop betrekking hebbende rechtspraak van het Hof. Besluit men tot het eerste, dan moet men bovendien de feiten en de toepasselijke nationale rechtsregels zo uiteenzetten dat een en ander voor de leden van het Hof, met hun verschillende achtergronden, voldoende begrijpelijk is.

Het stellen van vragen kan worden gezien - en wordt door het HvJEG gezien - als samenwerking tussen het HvJEG en de nationale rechters. Dankzij deze samenwerking heeft het Hof een uiterst belangrijke rol kunnen spelen in de ontplooiing van het gemeenschapsrecht. De Hoge Raad is zich daarvan terdege bewust en is eveneens ervan doordrongen dat het gewenst is dat het Hof in staat wordt gesteld deze opbouwende arbeid voort te zetten. Dat betekent echter niet dat hij van de prejudiciële procedure zoveel mogelijk gebruik maakt. Tegenover evengenoemde voordelen staan niet te verwaarlozen nadelen. De prejudiciële procedure in Luxemburg leidt tot veelal aanzienlijke vertraging. Vertraging niet alleen in de procedure waarin de vragen worden gesteld - de nationale rechter mag daarin geen eindbeslissing geven voordat het Hof zijn vragen heeft beantwoord - maar ook voor wat betreft de afdoening van soortgelijke zaken. Het gaat hier vaak om proefprocedures, wat meebrengt dat de afdoening van soortgelijke zaken moet wachten tot in de proefprocedure is beslist. Een ander nadelig effect van het stellen van vragen is dat het partijen, die hun zaak allicht voor het HvJEG willen bepleiten, op vaak aanzienlijke extra kosten jaagt. In verband met deze nadelen van het stelsel mag niet onvermeld blijven dat de Europese Commissie controleert of de hoogste nationale rechters zich wel houden aan hun verplichting tot het stellen van prejudiciële vragen. Doen zij dat niet, dan zou de Commissie strikt genomen een zaak aanhangig

kunnen maken bij het HvJEG, maar die bevoegdheid pleegt zij ongebruikt te laten. Wel doet zij publiekelijk verslag van haar onderzoek en wijst daarin vermeende boosdoeners met naam en toenaam aan. In het verslag over 1995 wordt één arrest van de Hoge Raad vermeld waarin, naar de mening van de Commissie, ten onrechte geen prejudiciële vragen zijn gesteld.

12. Wat het EVRM betreft liggen de zaken anders. Worden de burgerlijke en de strafkamer niet zo vaak geconfronteerd met vragen van EG-recht, des te meer worden hun vragen van EVRM-recht voorgelegd. Steeds meer regels van intern recht worden tegen het licht van dit verdrag gehouden en blijken dan ten minste aan revisie toe. Bijna wekelijks worden alle drie kamers van de Hoge Raad met zulke zaken geconfronteerd.

Ook de moeilijkheden welke hij op dit gebied ontmoet, zijn verschillend van die welke zich op het terrein van het gemeenschapsrecht voordoen. Dat geldt reeds aanstonds de mate waarin de Hoge Raad dit verdrag ambtshalve toepast. Niet dat partijen hier minder actief zouden zijn. Maar het komt toch zeer regelmatig voor dat de Hoge Raad bij zijn beslissing vragen van uitleg van dit verdrag ambtshalve onder ogen moet zien. Naar Nederlands recht is hij daartoe gehouden.

De voornaamste moeilijkheid echter waarmee de Hoge Raad op dit gebied te kampen heeft, is dat hij zulke vragen zelf en, om zo te zeggen: op eigen risico moet beantwoorden. De normen van het EHRM zijn uitermate abstract geformuleerd en bieden daardoor weinig steun wanneer het gaat om de vraag wat een bepaalde verdragsbepaling in een concreet geval meebrengt. Die normen moeten bovendien, zo leert het EHRM, op eigentijdse wijze worden uitgelegd, zodat terugvallen op de geschiedenis van hun totstandkoming niet helpt. Weliswaar heeft het EHRM langzamerhand een indrukwekkende jurisprudentie opgebouwd, maar dit college pleegt zijn motivering tamelijk strikt tot de hem voorgelegde zaak te beperken. Dat brengt mee dat ook al vindt men een uitspraak in een enigszins vergelijkbaar geval, daaruit lang niet altijd met enige zekerheid valt af te leiden welke gevolgen daaraan in het te berechten geval moeten worden verbonden.

Natuurlijk is dat soms anders. Zo heeft het EHRM onlangs uitgemaakt dat een journalist in beginsel zijn bronnen geheim mag houden. Dat is een heldere regel en de Hoge Raad, die vroeger anders had geoordeeld, heeft zich dan ook onmiddellijk gehouden geacht hem toe te passen.

Maar, als gezegd, zo ligt het lang niet altijd, vaak geven de motiveringen van het EHRM hoogstens een richting aan, zodat de nationale rechter met een netelig uitlegprobleem blijft zitten. Voor de Hoge Raad zijn dit soort gevallen vooral moeilijk indien een bepaalde uitleg van het verdrag meebrengt dat een regel van Nederlands recht buiten toepassing moet worden gelaten: meent de Hoge Raad die uitleg te moeten kiezen, dan loopt hij het risico dat uit latere rechtspraak van het EHRM blijkt dat hij het verdragsrecht te ruimhartig in het voordeel van het individu heeft geïnterpreteerd en daardoor zijn eigen recht onjuist heeft toegepast; in het tegengestelde geval loopt hij het risico dat bij voortprocederen "tot in Straatsburg" zal blijken dat hij debet eraan is dat Nederland wordt veroordeeld wegens schending van zijn verplichtingen uit het EHRM.

Een verwant probleem doet zich voor wanneer de Hoge Raad weliswaar kan veronderstellen dat in een bepaald geval terecht een beroep wordt gedaan op het EVRM, maar meent dat hij dat beroep toch niet kan honoreren omdat hij dan niet ermee zou kunnen volstaan de desbetreffende regel(s) van Nederlands recht buiten toepassing te laten, maar daarvoor andere, door hem te formuleren regels in de plaats zou moeten stellen. Daarbij gaat het dan om gevallen waarin hij meent dat het geven van die andere regels niet op zijn weg ligt omdat daarbij rechtspolitieke keuzes aan de orde zijn die niet door de rechter, maar door de wetgever behoren te worden gemaakt.

De beslissing in dit soort gevallen is vaak erg moeilijk. De positie van de Hoge Raad in

ons rechtsbestel brengt nu eenmaal mee dat zijn beslissing niet alleen het te berechten geval betreft. Zijn beslissing roept noodzakelijkerwijs een regel in het leven die ook in andere, soortgelijke gevallen heeft te gelden. Maar als hij meent dat niet te kunnen verantwoorden en daarom het beroep op het EVRM verwerpt, offert hij, in zekere zin, de fundamentele rechten van het individu op aan de eisen van het rechtsbestel. Daar komt bij dat de Hoge Raad ook in dit soort gevallen voor een dilemma staat: als hij zich actief opstelt en zelf regels geeft, loopt hij het gevaar dat een deel van "het juridisch forum" (zie hiervoor, §1) zal menen dat hij te ver is gegaan; stelt hij zich terughoudend op, dan verwijt een ander deel van dat "forum" hem het individu bescherming te hebben onthouden waarop dit aanspraak had, en loopt hij bovendien het gevaar dat Nederland door het EHRM schuldig wordt bevonden aan schending van het verdrag.

Het voorgaande laat zich verduidelijken aan de hand van een geval dat zich enige jaren geleden heeft voorgedaan. Het ging om een kind dat naar Nederlands recht geacht moest worden te zijn geboren als wettig kind van zijn moeder en haar echtgenoot, hoewel de moeder al lang apart van haar man leefde en zij na de geboorte van het kind ook van hem was gescheiden. Het kind was verwekt door de vaste vriend van de moeder. Deze verwekker wilde het kind erkennen, maar kon dat niet zolang de wettigheid van het kind niet was ontkend. Dat laatste kon naar Nederlands recht uitsluitend de voormalige echtgenoot van de moeder, maar die was reeds lang onvindbaar. De moeder zelf kon de wettigheid niet ontkennen. De Hoge Raad weigerde moeder, kind en biologische vader te hulp te komen: hij oordeelde dat niet simpelweg kon worden volstaan met het terzijde stellen van het desbetreffende wetsartikel en dat aan de vraag welke regel in plaats daarvan zou moeten gelden, zoveel rechtspolitieke haken en ogen zaten dat het in het leven roepen van zulk een regel de rechtsvormende taak van de rechter te buiten zou gaan. Moeder, kind en biologische vader dienden daarop een klacht in tegen Nederland en deze is door het EHRM gegrond bevonden.

Tot nu toe ging het om gevallen waarin de Hoge Raad toepassing moet geven aan het EVRM zonder daarbij onmiddellijk te kunnen steunen op een uitspraak van het EHRM. Die gevallen moeten dan ook worden onderscheiden van die waarin het gaat om een vraag ten aanzien waarvan het EHRM reeds uitspraak heeft gedaan in een klacht tegen Nederland: dan is doorgaans voldoende duidelijk waar de schoen wringt, en pleegt de Hoge Raad zijn eigen rechtspraak onmiddellijk aan die van het Hof aan te passen. Een voorbeeld: het EHRM heeft uitgemaakt dat als de verdachte, hoewel behoorlijk opgeroepen, op de terechtzitting in hoger beroep niet komt opdagen, hij daardoor, ook al heeft hij geen excuus, niet het hem in art. 6 van het EVRM toegekende recht verspeelt zich door een advocaat te doen verdedigen. De Hoge Raad had te voren anders geoordeeld, maar heeft zijn rechtspraak op dit punt herzien. Een ander voorbeeld betreft de mate waarin in strafzaken van anonieme getuigen gebruik mag worden gemaakt: op dit punt heeft een veroordeling van Nederland door het EHRM ertoe geleid dat de Hoge Raad zijn rechtspraak, reeds voordat de wetgeving op dit punt werd aangepast, heeft aangescherpt en, naar uit een recent arrest van het EHRM blijkt, met succes.

13. Tot slot nog een enkele opmerking over de Benelux en het BenGH. De Benelux Economische Unie verschilt wezenlijk van de Europese Gemeenschappen. Zij heeft niet een supranationale structuur met een los van de nationale organen staande organisatie - aldus het BenGH in 1988 - maar voorziet slechts in rechtstreekse intergouvernementele samenwerking. Het BenGH - dat niet behoort tot de in art. 15 van het Unieverdrag opgesomde "instellingen van de Unie" en dat eerst in 1965 bij een apart verdrag in het leven is geroepen - is dan ook als het ware een verlengstuk van de drie hoogste rechters van de drie landen: leden van het BenGH zijn telkens drie rechters uit die drie hoogste gerechtshoven, terwijl het Parket van het BenGH wordt bemand door telkens een lid van het openbaar ministerie bij die gerechtshoven. Dit alles neemt niet weg dat tussen de taken van

het BenGH en die van het HvJEG wel een parallel valt te trekken. Ook het BenGH zorgt door middel van het systeem van prejudiciële vragen ervoor dat gemeenschappelijke wetten binnen het gehele Benelux-gebied op dezelfde wijze worden uitgelegd. Zoals hiervoor in §3 reeds is aangegeven gaat het in de praktijk maar om een klein aantal uniforme wetten waarvan de uitleg steeds weer nieuwe vragen opwerpt die door iedere nationale rechter aan het BenGH kunnen, en door de hoogste nationale rechter aan dat Hof moeten worden voorgelegd. Daarbij doen zich echter veel minder problemen voor dan bij de in §11 besproken overeenkomstige regeling in het EG-Verdrag.

Niet onvermeld mag blijven dat de Hoge Raad in de periode welke door dit verslag wordt bestreken, geconfronteerd is met een conflict van plichten uit het EG-Verdrag en uit het Verdrag waarbij het BenGH in het leven is geroepen. De Europese Gemeenschappen hebben de harmonisatie van het merkenrecht ter hand genomen, maar de Benelux-staten hebben de desbetreffende richtlijn te laat uitgevoerd. Zoals hiervoor in §11 is vermeld moet het nationale recht niettemin zoveel mogelijk richtlijn-conform worden uitgelegd. De Hoge Raad zag zich dientengevolge geplaagd voor het dilemma of hij vragen van uitleg van de Eenvormige Benelux Merkenwet voortaan aan het HvJEG dan wel, als tot dan, aan het BenGH moest voorleggen. Hij koos ervoor aan beide colleges vragen te stellen en daarbij aan het HvJEG bovendien ook te vragen of, gegeven zijn verplichting in het kader van de Benelux, de Hoge Raad dan wel het BenGH moet worden aangemerkt als de in art. 177 EG-Verdrag bedoelde nationale instantie die "gehouden is" zich met prejudiciële vragen tot dat Hof te wenden. De antwoorden van het HvJEG worden met spanning tegemoet gezien.

Hoofdstuk III. Overzichten jaarcijfers 1992 tot en met 1996 ten aanzien van de Civiele Kamer, de Strafkamer en de Belastingkamer.

OVERZICHT: CIVIELE ZAKEN VAN 1992 TOT EN MET 1996

	Ingekomen zaken	Afgedane zaken	Openstaande zaken op 31 december
1992	516 = 100%	563 = 100%	548 = 100%
1993	482 = 93%	604 = 107%	426 = 78%
1994	461 = 89%	512 = 91%	375 = 69%
1995	499 = 97%	468 = 83%	406 = 74%
1996	473 = 92%	422 = 75%	457 = 83%

OVERZICHT: STRAFZAKEN VAN 1992 TOT EN MET 1996

	Ingekomen zaken	Waarvan Wet Mulder-zaken	Afgedane zaken	Waarvan Wet Mulder-zaken	Openstaande zaken op 31 dec.	Waarvan Wet Mulder-zaken
1992	2946 = 100%	171 = 100%	2731 = 100%	123 = 100%	1840 = 100%	101 = 100%
1993	3450 = 117%	434 = 254%	3457 = 127%	311 = 253%	1833 = 100%	224 = 222%
1994	3819 = 130%	622 = 364%	3727 = 136%	596 = 486%	1925 = 105%	250 = 248%
1995	3693 = 125%	717 = 419%	3744 = 137%	696 = 566%	1874 = 102%	271 = 268%
1996	3754 = 127%	813 = 475%	3612 = 132%	847 = 689%	2016 = 110%	237 = 235%

OVERZICHT: BELASTINGZAKEN VAN 1992 TOT EN MET 1996

	Ingekomen zaken	Afgedane zaken	Openstaande zaken op 31 december
1992	743 = 100%	802 = 100%	855 = 100%
1993	767 = 103%	832 = 104%	790 = 92%
1994	920 = 129%	574 = 72%	1136 = 133%
1995	875 = 118%	840 = 105%	1110* = 130%
1996	1164 = 157%	1016 = 127%	1258* = 147%

* Zie NB bij tabel I van hoofdstuk VI

Hoofdstuk IV. De Civiele Kamer

De jaren 1992, 1993 en 1994 hebben een duidelijke daling van het aantal ingekomen zaken te zien gegeven. Deze daling heeft zich in 1995 niet voortgezet. Terwijl deze aantallen in de eerste vermelde drie jaren 516, 482, 461 bedroegen, steeg het aantal in 1995 tot 499 om in 1996 weer iets te dalen tot 473. Dit duidt erop dat het aantal binnenkomende civiele zaken zich min of meer heeft gestabiliseerd en thans schommelt tussen 460 en 500 zaken per jaar.

Het totale aantal uitspraken is in de jaren 1995 en 1996 iets teruggelopen, van 452 in 1994 tot 431 in 1995 en 391 in 1996. Daar staat tegenover dat het percentage zaken dat door middel van de verkorte motivering, bedoeld in art. 101a RO, is afgedaan is gedaald van 16,6% in 1994 tot 7,4% in 1995 en 13% in 1996.

Ook in de jaren 1995 en 1996 is de Kamer ondanks ingrijpende wisselingen in de samenstelling erin geslaagd de toestroom van conclusies van het Openbaar Ministerie - in alle civiele zaken voorgeschreven - volledig bij te houden.

CIVIELE ZAKEN 1995 EN 1996

Ingekomen in	1983	357 = 100%	Afgedaan in	1983	364 = 100%
" "	1995	499 = 140%	" "	1995	468 = 129%
" "	1996	473 = 132%	" "	1996	422 = 116%

Ingekomen		Afgedaan			Openstaand
		uitspr.	roy./intr.	totaal afg.	
1995					
dagv.z.	333	290	28	318	311
rekest	<u>166+</u>	<u>141+</u>	<u>9+</u>	<u>150+</u>	<u>95+</u>
	499	431	37	468	406
1996					
dagv.z.	337	255	27	282	366
rekest	<u>136+</u>	<u>136+</u>	<u>4+</u>	<u>140+</u>	<u>91+</u>
	473	391	31	422	457

Antilliaanse/Arubaanse zaken, afkomstig van het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van de Nederlandse Antillen en Aruba (begrepen in bovenvermelde aantallen):

Jaren	Ingekomen	Afgedaan		
		uitspr.	roy./intr.	tot. afg.
1995	15	18	1	19
1996	14	11	—	11

CIVIELE ZAKEN

*Uitspraken door drie resp. vijf leden; met toepassing van art. 101a RO**

	Totaal . uitspr	Uitspraak door drie leden	Waarvan art. 101a	Uitspraak door vijf leden	Waarvan art. 101a	Totaal art. 101a
1994						
dagv.z.	288	89 = 30,9% van 288	45 = 50,8% van 89	199 = 69,4% van 288	10 = 5,0% van 199	55 = 19,1% van 288
rek.z.	<u>195±</u> 483	<u>70±</u> = 35,9% van 195 159 = 33,0% van 483	<u>23±</u> = 32,9% van 70 68 = 42,9% van 159	<u>125±</u> = 64,1% van 195 324 = 67,1% van 483	<u>2±</u> = 1,6% van 125 12 = 3,7% van 324	<u>25±</u> = 28,2% van 195 80 = 16,6% van 483
1995						
dagv.z.	290	57 = 19,7% van 290	13 = 22,8% van 57	233 = 80,3% van 290	8 = 3,4% van 233	21 = 7,2% van 290
rek.z.	<u>141±</u> 431	<u>42±</u> = 29,8% van 141 99 = 23,0% van 431	<u>9±</u> = 21,4% van 42 22 = 21,8% van 101	<u>99±</u> = 70,2% van 141 332 = 77,0% van 431	<u>2±</u> = 2,0% van 99 10 = 3,0% van 332	<u>11±</u> = 7,8% van 141 32 = 7,4% van 431
1996						
dagv.z.	255	63 = 24,7% van 255	32 = 50,8% van 63	192 = 75,3% van 255	7 = 3,6% van 192	39 = 15,3% van 255
rek.z.	<u>136±</u> 391	<u>57±</u> = 41,9% van 136 120 = 30,7% van 391	<u>11±</u> = 19,3% van 57 43 = 35,8% van 120	<u>79±</u> = 58,1% van 136 271 = 69,3% van 396	<u>1±</u> = 1,3% van 79 8 = 3,0% van 271	<u>12±</u> = 8,8% van 136 51 = 13,0% van 391

* art. 101a RO: Indien de Hoge Raad oordeelt dat een aangevoerde klacht niet tot cassatie kan leiden en niet noopt tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling, dan kan hij zich bij de vermelding van de gronden van zijn uitspraak te dier zake beperken tot dit oordeel.

Hoofdstuk V. De Strafkamer

1. Na bestudering van de hiernavolgende tabellen valt in één oogopslag op dat de afgelopen twee jaren het beeld geven van een toename in het aantal ingekomen rekestzaken (zaken die in een beschikking uitmonden), aanvragen tot herziening, zogenaamde profijtontnemingszaken, alsmede een zorgwekkende stijging van het aantal Wet Mulder-zaken (cassatieberoepen ingevolge de Wet Administratief-rechtelijke handhaving verkeersvoorschriften). Uit tabel I blijkt dat in 1996 van alle door de Strafkamer te behandelen zaken - ongeveer 3750 - bijna een kwart van de beslissingen wordt ingenomen door Wet Mulder-zaken.
Het in december 1996 verschenen rapport van de Commissie Werkbelasting Strafkamer Hoge Raad heeft concrete adviezen gegeven om te voorkomen dat het grote aantal cassatieberoepen een bedreiging gaat vormen voor een goede en vlotte werking van de cassatierechtspraak. Een van die adviezen houdt in dat in Wet Mulder-zaken een tweede feitelijke instantie wordt gecreëerd en cassatie wordt uitgesloten.
2. In Tabel II wordt een overzicht gegeven over de afgelopen drie jaren. De tabel geeft een beeld in vijf rubrieken, te beginnen met, gespecificeerd, het aantal openstaande zaken aan het begin van ieder jaar, vervolgens de totale aantallen zaken welke in de loop van ieder jaar zijn ingekomen. Verminderd met de aantallen ingetrokken zaken en zaken die door de Strafkamer zijn beslist (de derde en vierde rubriek) mondt dit uit in de laatste rubriek: de aan het einde van ieder jaar nog openstaande zaken. Het spreekt vanzelf dat de tweede en vierde rubriek (resp. ingekomen en besliste zaken) belangrijke gegevens bevatten.
Zo valt op dat vergeleken met 1994 het aantal ingekomen gewone strafzaken telkens is verminderd. Uit het begin 1997 gehouden tweejaarlijkse overleg met leden van de strafsecties van de vijf Gerechtshoven kan worden afgeleid dat deze teruggang slechts tijdelijk is en waarschijnlijk een gevolg is van het feit dat een steeds groter wordende achterstand bij de Gerechtshoven tot nog toe niet tijdig kon worden verwerkt wegens de tijdrovende behandeling van sommige grote strafzaken. Voorts is er vooral een toename in het aantal cassatieberoepen inzake ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel (art. 36e Sr). Deze profijtontnemingsprocedure geeft aanleiding tot veel nog niet opgeloste rechtsvragen.
Bij de rubriek van zaken waarin door de Hoge Raad een beslissing is gegeven, valt op dat vergeleken met 1995 het aantal gewone strafzaken waarin door de Hoge Raad is beslist met ongeveer 350 is teruggelopen. Bezie men echter het aantal ingekomen zaken in 1996, dan is deze teruggang niet zo groot. De naar verwachting tijdelijke teruggang is veroorzaakt doordat op verzoek van het Parket in 1996 minder zaken ter behandeling op de rol zijn gezet in verband met de capaciteit van het Strafparket.
Afgezet tegenover de cijfers van 1992 (= 100%) echter, volgt uit tabel III dat het aantal afgedane zaken (= besliste + ingetrokken zaken) is toegenomen tot 132%. Dit beeld is ten dele veroorzaakt door de spectaculaire stijging in afdoening van Wet Mulder-zaken. Het percentage afgedane Wet Mulder-zaken in 1996 (846 besliste zaken en 1 ingetrokken zaak) steeg vanaf 1992 tot 689%!
3. In de tabellen IV, V, VI en VII zijn de zaken, waarin door de Hoge Raad een beslissing is gegeven, gegroepeerd naar hun herkomst, naar de aard van de beslissing en naar het onderscheid peken - niet peken. Onder peken worden verstaan: zaken waarin geen middelen zijn ingediend en die na onderzoek na een - in de regel mondelinge - conclusie van het Openbaar Ministerie uitmonden in een verwerping van

het beroep. "Middelen" zijn de argumenten op grond waarvan, naar het oordeel van de indiener van die middelen, de in cassatie bestreden uitspraak niet in stand kan blijven.

In tabel IV valt op dat het aantal zaken, waarin rechtstreeks cassatieberoep is ingesteld van vonnissen van de kantonrechter, in 1996 is teruggelopen tot een aantal van negen. In het huidige stelsel van rechtsmiddelen staat voor de niet bij verstek gewezen vonnissen van de kantonrechter tot en met f 50,- geen hoger beroep, maar rechtstreeks beroep in cassatie open. Opmerking verdient dat in het wetsvoorstel inzake de tweede fase herziening rechterlijke organisatie is voorgesteld om de appelgrens te verhogen tot f. 250,-. Indien deze verhoging zou doorgaan, zou dit aanzienlijke en nadelige gevolgen voor de belasting van de Strafkamer meebrengen, omdat rekening zal moeten worden gehouden met een grote toevloed van rechtstreekse cassatieberoepen van vonnissen uit de eerste en enige feitelijke aanleg.

Ten aanzien van tabel V valt het volgende op te merken.

Onder het hoofd gewone strafzaken heeft de rubriek "anders", evenals in de rubrieken uitleveringen, rekestzaken, aanvragen tot herziening en Wet Mulder-zaken betrekking op "anders besliste" zaken, dat wil zeggen op zaken waarin een andere beslissing door de Hoge Raad is gegeven dan verwerping van het beroep dan wel vernietiging in enigerlei vorm.

Van de behandelde uitleveringszaken heeft een relatief groot aantal tot vernietiging geleid. Uitleveringszaken nemen veel tijd in beslag, mede omdat de Hoge Raad na vernietiging een zaak niet kan verwijzen voor verdere afdoening, maar zelf de zaak verder moet behandelen en afdoen. In enkele gevallen brengt dit een nieuwe feitelijke behandeling mee door de Hoge Raad van het uitleveringsverzoek.

Het toegenomen aantal aanvragen tot herziening heeft, evenals voorheen, in de meeste gevallen tot niet-ontvankelijkverklaring van het verzoek tot herziening geleid.

Een tendens is dat het aantal Wet Mulder-zaken, dat uitmondt in een vernietiging en in terug- of verwijzing, thans afneemt (in 1996 14% ten opzichte van 1995 nog 19%).

In tabel VII valt het onderscheid te zien tussen de zogenaamde peken en niet-peken. De peken zijn in deze rubriek nog uitgesplitst in "peken" en "overige peken". De laatste rubriek heeft betrekking op zaken waarin geen middelen zijn ingediend, maar waaraan wel een schriftelijke conclusie van het Openbaar Ministerie ten grondslag ligt, doch welke uiteindelijk hebben geleid tot (peeksgewijze) verwerping van het beroep. Voornamelijk zijn dit zaken waarin door het Parket ambtshalve wordt gewezen op knelpunten die al dan niet tot cassatie zouden kunnen leiden; ook betreft het zaken van verdachten waarin geen middelen zijn ingediend, terwijl die zaken "meelopen" met zaken van een medeverdachte waarin wel middelen zijn ingediend.

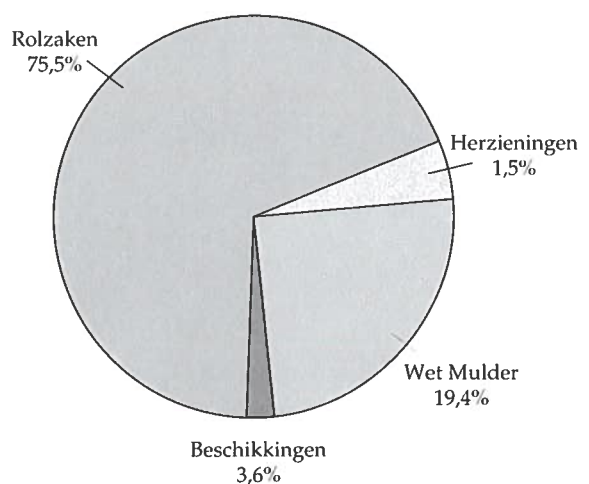
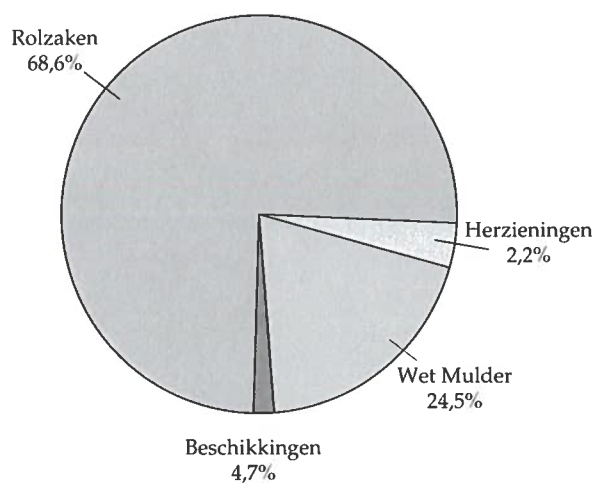
4. In tabel VIII worden nadere bijzonderheden gegeven betreffende de zogenaamde niet-peken. Dat zijn de zaken waarin middelen zijn ingediend, alsmede zaken welke hebben geleid tot ambtshalve cassatie.

Hetgeen opvalt is dat in een betrekkelijk gering aantal zaken door de Hoge Raad ambtshalve is gecasseerd.

In 39% van het aantal zaken waarin middelen zijn ingediend is het cassatieberoep afgedaan met toepassing van art. 101a RO (de wettelijk toegestane verwerping met de motivering dat de aangevoerde klachten niet nopen tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling).

In 10% van de zaken waarop tabel VIII betrekking heeft, heeft de Hoge Raad in 1996 het cassatieberoep behandeld in 5-formatie. De overige zaken zijn in 3-formatie afgedaan.

5. De tabellen IX en X geven tenslotte een beeld van de doorlooptijd van de rolzaken (gewone strafzaken, uitleveringen, WOTS-zaken en ontnemingszaken), dat wil zeggen van het tijdsverloop tussen de datum van binnenkomst van het dossier bij de Hoge Raad en de dag van de uitspraak. De doorlooptijd was in 1995 over het algemeen iets korter dan in 1996. Dit heeft te maken met een oplopende achterstand, waaraan het nodige moet worden gedaan om die weg te werken.
6. Het beeld is over het geheel genomen wel zorgwekkend, maar niet somber. In afwachting van wettelijke maatregelen welke zijn voorgesteld (wetsvoorstel 25 240 tot technische herziening van de cassatieprocedure), dan wel zijn geadviseerd (door de Commissie werkbelasting strafkamer Hoge Raad), weet de Strafkamer het hoofd boven water te houden. Dat lukt niet alleen dank zij de inzet van de Strafkamer en zijn griffier, maar is mede te danken aan de inspanning van de leden van het wetenschappelijk bureau en van de medewerkers van de strafadministratie. De motivatie en loyaliteit van het hoofd van de strafadministratie, H. Bootsma, verdient aparte vermelding, nu hij per 1 juni 1997 een andere werkkring krijgt.

TABEL 1*Rolzaken+beschikkingen+herzieningen+mulderzaken***1995****1996**

TABEL II

<i>Verloop van de zaken</i>	1994	1995	1996
Openstaande aan het begin van het jaar:			
- gewone strafzaken	1438	1533	1425
- cassatie in het belang der wet	--	--	--
- uitleveringen	38	30	30
- WOTS-zaken	1	2	1
- ontnemingszaken	--	--	22
- rekestzaken	75	68	69
- aanvragen tot herziening	57	42	56
- Wet Mulder-zaken	<u>224</u>	<u>250</u>	<u>271</u>
	1833	1925	1874
Ingekomen:			
- gewone strafzaken	2888	2646	2499
- cassatie in het belang der wet	--	--	1
- uitleveringen	89	86	91
- WOTS-zaken	5	6	4
- ontnemingszaken	--	32	50
- rekestzaken	165	136	202
- aanvragen tot herziening	50	70	94
- Wet Mulder-zaken	<u>622</u>	<u>717</u>	<u>813</u>
	+ 3819	+ 3693	+ 3754
Ingetrokken:			
- gewone strafzaken	139	148	128
- cassatie in het belang der wet	--	--	--
- uitleveringen	5	9	4
- WOTS-zaken	1	1	--
- ontnemingszaken	--	--	4
- rekestzaken	11	6	13
- aanvragen tot herziening	8	1	3
- Wet Mulder-zaken	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>1</u>
	- 165	- 167	- 153
Beslist:			
- gewone strafzaken	2654	2606	2249
- cassatie in het belang der wet	--	--	1
- uitleveringen	92	77	84
- WOTS-zaken	3	6	3
- ontnemingszaken	--	10	37
- rekestzaken	161	129	164
- aanvragen tot herziening	57	55	75
- Wet Mulder-zaken	<u>595</u>	<u>694</u>	<u>846</u>
	- 3562	- 3577	- 3459
Openstaande aan het eind van het jaar:			
- gewone strafzaken	1533	1425	1547
- cassatie in het belang der wet	--	--	--
- uitleveringen	30	30	33
- WOTS-zaken	2	1	2
- ontnemingszaken	--	22	31
- rekestzaken	68	69	94
- aanvragen tot herziening	42	56	72
- Wet Mulder-zaken	<u>250</u>	<u>271</u>	<u>237</u>
	= 1925	= 1874	= 2016

TABEL III

	Ingekomen zaken	Waarvan Wet Mulder- zaken	Afgedane zaken	Waarvan Wet Mulder- zaken	Openstaande zaken op 31 december	Waarvan Wet Mulder- zaken
1992	2946 = 100%	171 = 100%	2731 = 100%	123 = 100%	1840 = 100%	101 = 100%
1993	3450 = 117%	434 = 254%	3457 = 127%	311 = 253%	1833 = 100%	224 = 222%
1994	3819 = 130%	622 = 364%	3727 = 136%	596 = 485%	1925 = 105%	250 = 248%
1995	3693 = 125%	717 = 419%	3744 = 137%	696 = 566%	1874 = 102%	271 = 268%
1996	3754 = 127%	813 = 475%	3612 = 132%	847 = 689%	2016 = 110%	245 = 243%

TABEL IV*Beslissingen in gewone strafzaken gerangschikt naar herkomst van de zaak*

	1994		1995		1996	
- gerechtshoven	1682	63%	1694	65%	1483	66%
- gerechtshoven economisch	117	4%	128	5%	109	5%
- rechtbanken	777	29%	708	27%	566	25%
- rechtbanken economisch	25	1%	22	1%	24	1%
- kantongerechten	22	1%	18	1%	9	--
- Gem. Hof v. Just. NA en Aruba	19	1%	16	1%	20	1%
- militaire rechter	12	--	20	1%	38	2%
Totaal	2654	100%	2606	100%	2249	100%

TABEL V

<i>Beslissingen naar hun aard</i>	1994	1995	1996
Gewone strafzaken:			
- verwerping van het beroep	2015	1936	1660
- niet-ontvankelijkverklaring	136	161	160
- vernietiging,(ver)/(terug)wijzing	129	157	126
- vernietiging en afdoening	89	337	301
- anders	<u>285</u>	<u>15</u>	<u>2</u>
	2654	2606	2249
Cassatie in het belang der wet:			
- vernietiging en afdoening	--	--	1
	--	--	1
Uitleveringen:			
- verwerping van het beroep	64	59	44
- niet-ontvankelijkverklaring	1	--	2
- vernietiging en afdoening	9	18	38
- anders	<u>18</u>	<u>--</u>	<u>--</u>
	92	77	84
WOTS-zaken:			
- verwerping van het beroep	3	4	3
- vernietiging en verwijzing	--	1	--
- vernietiging en afdoening	<u>--</u>	<u>1</u>	<u>--</u>
	3	6	3
Ontnemingszaken:			
- verwerping van het beroep	--	5	23
- vernietiging en verwijzing	--	2	10
- vernietiging en afdoening	<u>--</u>	<u>3</u>	<u>4</u>
	--	10	37
Rekestzaken:			
- verwerping van het beroep	63	52	86
- niet-ontvankelijkverklaring	48	31	26
- vernietiging,(ver)/(terug)wijzing	45	43	43
- vernietiging en afdoening	1	1	4
- anders	<u>4</u>	<u>2</u>	<u>5</u>
	161	129	164
Aanvragen tot herziening:			
- verwerping van de aanvragen	2	7	--
- niet-ontvankelijkverklaring	44	33	54
- gegrondverklaring en verwijzing	11	14	16
- vernietiging en afdoening	--	--	5
- anders	<u>--</u>	<u>1</u>	<u>--</u>
	57	55	75
Wet Mulder-zaken:			
- verwerping van het beroep	377	441	550
- niet-ontvankelijkverklaring	49	108	158
- vernietiging en verwijzing	141	134	120
- vernietiging en afdoening	28	3	--
- anders	<u>--</u>	<u>8</u>	<u>18</u>
	<u>595</u>	<u>694</u>	<u>846</u>
Totaal	3562	3577	3459

TABEL VI*Beslissingen naar hun aard
(résumé)*

	1994		1995		1996	
- verwerping van het beroep	2524	71%	2504	70%	2366	68%
- niet-ontvankelijkverklaring	278	8%	333	9%	400	12%
- vernietiging,(ver)/(terug)wijzing	326	9%	351	10%	315	9%
- vernietiging en afdoening	127	4%	363	10%	353	10%
- anders	<u>307</u>	<u>8%</u>	<u>26</u>	<u>1%</u>	<u>25</u>	<u>1%</u>
Totaal	3562	100%	3577	100%	3459	100%

TABEL VII*Onderscheid
peken - niet peken*

	1994	1995	1996
Peken:			
- gewone strafzaken	1643	1550	1330
- uitleveringen	29	35	24
- WOTS-zaken	1	2	2
- ontnemingszaken	<u>--</u>	<u>--</u>	<u>14</u>
	1673 (61%)	1587 (59%)	1370 (58%)
Overige peken:			
- gewone strafzaken		85	61
- uitleveringen		2	--
- WOTS-zaken		--	--
- ontnemingszaken		--	<u>1</u>
		87 (3%)	62 (3%)
Niet peken:			
- gewone strafzaken	1011	971	858
- uitleveringen	63	40	60
- WOTS-zaken	2	4	1
- ontnemingszaken	<u>--</u>	<u>10</u>	<u>22</u>
	1076 (39%)	1025 (38%)	941 (39%)
Beslist:	2749	2699	2373*

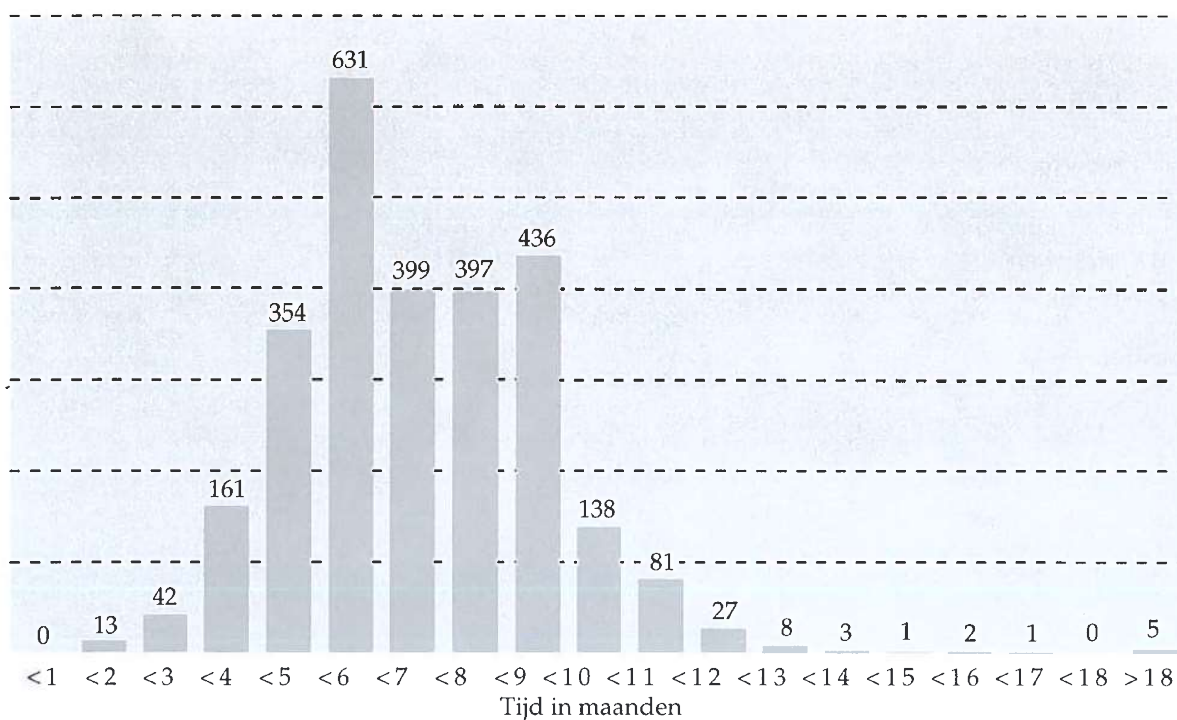
* exclusief 1 cassatie in het belang der wet

TABEL VIII*Bijzonderheden betreffende de niet peken*

	1994		1995		1996	
- cassatieberoep en middelen van OM	57	5%	16	2%	20	2%
- middelen voorgesteld door advocaten	850	79%	886	86%	796	85%
- middelen voorgesteld door verdachte	28	3%	34	3%	32	3%
- middelen voorgesteld door beiden	--	--	2	--	1	--
- COM afwijkend van beslissing	80	7%	91	9%	107	11%
- beslist met toepassing van 101a RO	414	38%	396	39%	368	39%
- idem m.b.t. deel der middelen	143	13%	150	15%	116	12%
- overname COM	3	--	6	1%	1	--
- idem m.b.t. deel der middelen	2	--	5	1%	2	--
- ambtshalve cassatie, leidende tot verandering	62	6%	93	9%	100	11%
- idem, leidende tot verbetering	59	6%	47	5%	55	6%
- beslist in 5-formatie	<u>107</u>	<u>10%</u>	<u>157</u>	<u>15%</u>	<u>93</u>	<u>10%</u>
op een totaal van	1076	100%	1025	100%	941	100%

TABEL IX*Doorlooptijd 1995*

Aantal uitspraken (2699) in rolzaken (gewone strafzaken, uitleveringen, WOTS-zaken en ontnemingszaken).

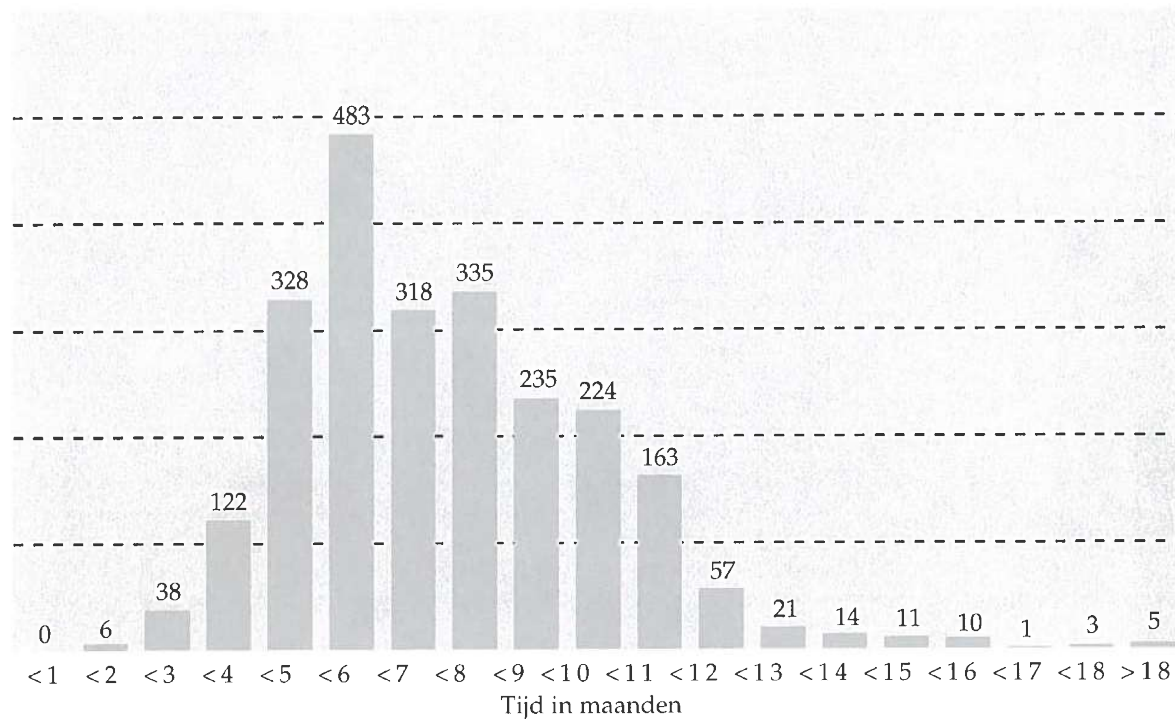
1201 uitspraken = 45% binnen 6 maanden

2433 uitspraken = 90% binnen 9 maanden

2679 uitspraken = 99% binnen 12 maanden

TABEL X*Doorlooptijd 1996*

Aantal uitspraken (2374) in rolzaken (gewone strafzaken, uitleveringen, WOTS-zaken en ontnemingszaken en één cassatie in het belang der wet)

977 uitspraken = 41% binnen 6 maanden
 1865 uitspraken = 78% binnen 9 maanden
 2309 uitspraken = 97% binnen 12 maanden

Hoofdstuk VI. De Belastingkamer

Gaf het jaar 1995 een zekere teruggang in het aantal binnengekomen zaken te zien (in 1995 kwamen 875 nieuwe zaken binnen tegenover 920 nieuwe zaken in 1994), in 1996 nam dit aantal aanzienlijk toe: het aantal nieuwe zaken bedroeg in dat jaar 1164. Aangezien het aantal nieuwe onteigeningszaken en zaken van de Ondernemingskamer (twee soorten zaken waarvan de behandeling eveneens tot de taak van de Belastingkamer behoort) terugliep, komt deze toename geheel voor rekening van de belastingzaken. Sinds 1981 deed zich nimmer een zo grote toename voor: ten opzichte van dat jaar bedroeg de toename in 1996 74%. De grootste toename bedroeg tot op dat moment 37% in 1994.

In de jaaroverzichten van de door de Belastingkamer verzamelde statistische gegevens bevinden zich ten aanzien van de onderscheiden rechtsgebieden alleen gegevens met betrekking tot de in een jaar afgedane zaken. Er zijn derhalve geen gegevens voorhanden die inzicht zouden kunnen geven in de in een jaar per rechtsgebied binnengekomen zaken. Of de spectaculaire toename van het aantal in 1996 binnengekomen zaken aan een of meer rechtsgebieden kan worden toegerekend en zo ja, aan welke kan derhalve niet aan de hand van de ter beschikking staande statistische gegevens worden vastgesteld.

In 1994 was van een duidelijke terugval in het aantal afgedane zaken ten opzichte van de daaraan voorafgaande jaren sprake. In 1995 werd met 840 afgedane zaken het niveau van 1993 weer bereikt. In 1996 nam dat aantal met 1016 afgedane zaken niet onaanzienlijk toe.

Het aantal per 31 december 1996 openstaande zaken nam ten gevolge van de toename van het aantal ingekomen zaken toe en wel tot 1258.

In de Toelichting op de jaarcijfers 1993 en 1994 werd reeds opgemerkt dat als gevolg van de op 1 januari 1994 in werking getreden wetgeving de doorlooptijden van enkele van de fasen waarin de procedure in cassatie is te verdelen, kleine wijzigingen zouden ondergaan. Aannemelijk is dat dit een van de oorzaken is ten gevolge waarvan de gemiddelde duur van de cassatieprocedure (dat is vanaf de ontvangst van het hofdossier door de Hoge Raad tot de uitspraak) langer is geworden: zoals blijkt uit tabel V nam de cassatieprocedure gemiddeld in 1995 422 kalenderdagen en in 1996 461 kalenderdagen in beslag tegenover 408 kalenderdagen in 1993 en 398 kalenderdagen in 1994.

Uit tabel VI blijkt dat in 1995 in 110 zaken of 15% van de in dat jaar afgedane zaken en in 1996 in 156 zaken of 17,3% van de in dat jaar afgedane zaken gebruik werd gemaakt van de sinds 1994 bestaande mogelijkheid een partij te veroordelen in de kosten die een andere partij in verband met de behandeling van het beroep in cassatie redelijkerwijs heeft moeten maken. In vrijwel al deze gevallen was het het Rijk dat in de kosten werd veroordeeld. Een kostenveroordeling van een belastingplichtige (bij natuurlijke personen alleen mogelijk in geval van kennelijk onredelijk gebruik van procesrecht) is in 1995 en 1996 niet voorgekomen.

In 1995 werd tweemaal uitspraak gedaan in een zaak waarin een versnelde behandeling werd verzocht en toegestaan en in 1996 12 maal.

Uit tabel VII blijkt dat in de jaren 1993 tot en met 1996 in rond 10% van de zaken de mensenrechten (het Europees verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de

fundamentele vrijheden en het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten) aan de orde zijn geweest.

Uit tabel I blijkt dat in 1995 in 17 en in 1996 in 11 onteigeningszaken uitspraak werd gedaan. In ondernemingskamerzaken (cassatieberoepen tegen uitspraken van de Ondernemingskamer bij het Gerechtshof te Amsterdam) gebeurde dit respectievelijk 1 en 8 zaken.

ZAKEN BELASTINGKAMER

Ingekomen in 1981	670 = 100%	Afgedaan in 1981	618 = 100%
" " 1991	846 = 126%	" " 1991	798 = 129%
" " 1992	743 = 111%	" " 1992	803 = 130%
" " 1993	767 = 115%	" " 1993	832 = 135%
" " 1994	920 = 137%	" " 1994	574 = 93%
" " 1995	875 = 131%	" " 1995	840 = 136%
" " 1996	1164 = 174%	" " 1996	1016 = 164%

TABEL I

	Ingekomen	Afgedaan			Openstaand op 31 december
		uitspr.	roy./ intrek.	totaal afgedaan	
1993					
belastingzaken	747	750	57	807	
onteyeningszaken	14	16	3	19	
ondernemingskamerzaken	6	6	--	6	
totaal	767	772	60	832	790
1994					
belastingzaken	896	518	33	551	
onteyeningszaken	20	16	1	17	
ondernemingskamerzaken	4	5	1	6	
totaal	920	539	35	574	1136
1995					
belastingzaken	848	736	80	816	
onteyeningszaken	18	17	6	23	
ondernemingskamerzaken	9	1	--	1	
totaal	875	754	86	840	1110* (1171)
1996					
belastingzaken	1148	902	93	995	
onteyeningszaken	14	11	2	13	
ondernemingskamerzaken	2	8	--	8	
totaal	1164	921	95	1016	1258* (1319)

* NB. De cijfers met betrekking tot de openstaande zaken over 1995 sluiten niet aan bij die over 1994. Dit is het gevolg van een met ingang van 1995 enigszins gewijzigde bewerking van de gegevens.

TABEL II

	Totaal	Drie-formatie	Vijf-formatie
1993	750	323 = 43,0%	427 = 56,9%
1994	518	187 = 36,1%	331 = 63,9%
1995	736	374 = 50,8%	362 = 49,2%
1996	902	478 = 53,0%	424 = 47,0%

TABEL III

	art. 101a RO	gedeeltelijk art. 101a RO	(andere) verkorte afdoening	normale afdoening (incl. ged. art. 101a RO)	totaal
1993	180	43	80	447 = 55,6%	750
1994	119	29	44	326 = 62,9%	518
1995	187	52	115	434 = 59,0%	736
1996	183	64	191	528 = 58,5%	902

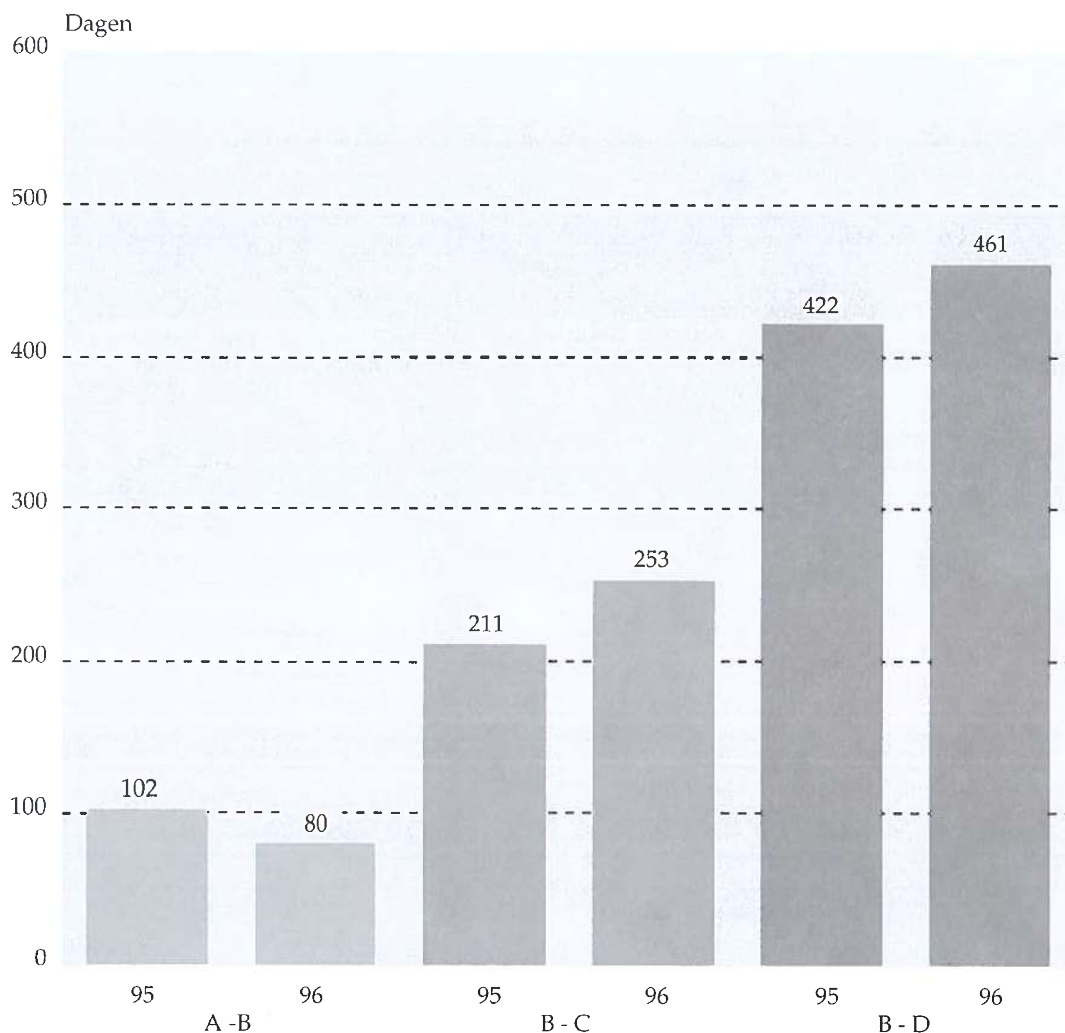
TABEL IV

Onderverdeling uitgesproken belastingzaken (met percentages), dus zonder onteigeningszaken en ondernemingskamerzaken.

Jaar	1995	1996
Vennootschapsbelasting +		
Inkomstenbelasting Winst	162 (22,0)	204 (22,6)
Inkomstenbelasting rest	218 (29,5)	238 (26,3)
Loonbelasting	15 (2,0)	31 (3,4)
Dividendbelasting	3 (0,4)	3 (0,3)
Vermogensbelasting	11 (1,5)	15 (1,7)
Successierecht	14 (1,9)	17 (1,9)
Belasting v. Rechtsverkeer	9 (1,2)	9 (1,0)
Omzetbelasting	67 (9,1)	80 (8,9)
Belasting van personenauto's en motorrijwielen	1 (0,1)	21 (2,3)
Motorrijtuigenbelasting	98 (13,3)	114 (12,6)
Sociale Verzekeringen	35 (4,8)	26 (2,9)
Milieuheffingen	21 (2,9)	13 (1,5)
Onroerende Zaakbelasting	20 (2,7)	23 (2,5)
Overige belasting lagere overheden	39 (5,3)	42 (4,7)
Rest	23 (3,1)	66 (7,3)
Totalen	736 (100)	902 (100)

TABEL V

Gemiddelde doorlooptijd, uitgedrukt in kalenderdagen, van de belastingzaken in 1995 en 1996.

A - B = van uitspraak Hof (A) tot ontvangst van het hofdossier door de Hoge Raad (B)

B - C = van ontvangst hofdossier (B) tot terugkeer van het dossier van de P-G*

B - D = van ontvangst van het hofdossier door de Hoge Raad tot de uitspraak (de totale cassatieprocedures)

* In de fase B - C wordt griffierecht geheven (in de belastingprocedure van belang omdat niet (tijdige) betaling leidt tot niet-ontvankelijkverklaring), wordt met ingang van 1994 gelegenheid gegeven bij het instellen van het beroep in cassatie eventueel begane verzuimen te herstellen en wordt gelegenheid gegeven voor het indienen van een verzoekschrift en het houden van een mondelinge toelichting. Daarna wordt het dossier voorgelegd aan de P-G voor beraad over het wel of niet nemen van een conclusie en in het laatste geval voor het opstellen van deze conclusie. Anders dan in civiele en in strafzaken is in belastingzaken een conclusie van het OM niet wettelijk voorgeschreven; slechts in ca. 10% van de belastingzaken wordt geconcludeerd.

KOSTENVEROORDELINGEN**TABEL VI**

	natuur- lijk proces	rechts- persoon	overheid			neen	totaal
			rijk	gemeente	rest		
1995	--	--	100 (13,6%)	8 (1,1%)	2 (0,3%)	626 (85%)	736 (100%)
1996	--	--	145 (16,1%)	8 (0,9%)	3 (0,3%)	746 (82,7%)	902 (100%)

MENSENRECHTEN**TABEL VII**

	In het geding	Niet in het geding
1993	68 (9,0%)	682 (91,0%)
1994	32 (6,1%)	486 (93,9%)
1995	62 (8,4%)	674 (91,6%)
1996	116 (12,9%)	786 (87,1%)

Hoofdstuk VII. Het Parket

1. Algemeen

De samenstelling van het Parket bij de Hoge Raad en de wijzigingen daarin zijn reeds besproken in de paragraaf 2.1 van hoofdstuk I. Voorts is in paragraaf 2.2 van dat hoofdstuk aandacht besteed aan enkele met de rechtsprekende taak van de Hoge Raad verband houdende nevenwerkzaamheden van de leden van het Parket.

De belangrijkste en meest omvattende taak van de leden van het Parket bij de Hoge Raad is het concluderen. In civiele zaken en strafzaken wordt in alle zaken geconcludeerd (respectievelijk artt. 418 lid 1 en 429 lid 1 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en art. 440 lid 1 van het Wetboek van Strafvordering). In belastingzaken en in zaken ingevolge de Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften (WAHV; de zogenaamde Wet Mulder) bestaat geen verplichting tot conclusies. In deze zaken wordt alleen in de daarvoor in aanmerking komende zaken geconcludeerd (art. 24 lid 2 van de Wet Administratieve rechtspraak belastingzaken respectievelijk art. 18 WAHV). De leden van het Parket worden bij de voorbereiding van de conclusies bijgestaan door één of twee medewerkers van het wetenschappelijk bureau van de Hoge Raad.

In civiele zaken is in de verslagperiode door zeven advocaten-generaal geconcludeerd. Eén raadsheer in buitengewone dienst en tot begin 1996 twee advocaten-generaal in buitengewone dienst hebben bovendien regelmatig in civiele zaken conclusies genomen. Eén van hen doet dit nog in civiele rekestzaken. De leden van het Parket werkzaam voor de Derde Kamer (Belastingkamer), hebben vanaf september 1995 geen zaken meer voor de Civiele Kamer behandeld.

In de zaken die de Derde Kamer van de Hoge Raad behandelt, concluderen de plaatsvervangend procureur-generaal, twee advocaten-generaal en één advocaat-generaal in buitengewone dienst, die ook in civiele rekestzaken dienst doet. Voor wat betreft cassatieberoepen tegen arresten van de Ondernemingskamer zijn deze werkzaamheden sedert medio 1995 toevertrouwd aan de plaatsvervangend procureur-generaal en twee civiele advocaten-generaal.

De strafzaken worden door drie advocaten-generaal behandeld. Tot begin 1996 werd in deze zaken ook door een advocaat-generaal in buitengewone dienst geconcludeerd. In de Wet Mulder-zaken, waarop de Strafkamer van de Hoge Raad beslist, concludeert een advocaat-generaal, die overigens zaken voor de Derde Kamer behandelt. Omdat de belangrijkste van de conclusies die zijn genomen, worden gepubliceerd en becommentarieerd in de vakpers, wordt in dit verslag met een cijfermatig overzicht volstaan.

De procureur-generaal, verder ook P-G, is tevens belast met de leiding en representatie van het Parket. Samen met de plaatsvervangend procureur-generaal heeft hij zitting in het Dagelijks Bestuur en het Presidium van de Hoge Raad.

Voorts is, ingevolge de artikelen 14a tot en met 14e van de Wet op de rechterlijke organisatie, verder RO, één van de taken van de procureur-generaal de behandeling van klachten die hem worden voorgelegd op de voet van deze artikelen (de Ombudsregeling). Op de wijze van behandeling van de op grond van deze regeling ingediende klachten wordt in het volgende hoofdstuk ingegaan.

Op vordering van de procureur-generaal kan de Hoge Raad leden van de rechterlijke macht ontslaan of schorsen in de gevallen bedoeld in de artikelen 11 tot en met 13 RO (zie hoofdstuk I §3). Een daartoe strekkende vordering heeft de P-G in de verslagjaren niet gedaan. In twee gevallen van strafvervolgning die aan de P-G zijn voorgelegd, hebben de betrokken rechters zelf - in overleg met hun president - hun werkzaamheden opgeschort. In de verslagjaren zijn voorts twee kwesties, die geen grond gaven voor ontslag, afgedaan door de president van het betrokken college, die daarbij gebruik heeft gemaakt van de hem in art. 14 RO toekomende bevoegdheid een waarschuwing te geven. Nog in behandeling is een kwestie met betrekking tot een rechter over wiens geschiktheid voor de functie ernstige twijfel is gerezen.

Vragen naar onverenigbaarheden met nevenfuncties komen eveneens in verband met de ontslaggronden aan de orde. In de afgelopen verslagjaren zijn vele van de in de Wet op de rechterlijke organisatie opgenomen bepalingen inhoudende specifieke onverenigbaarheden met nevenfuncties niet, of aangepast overgenomen in de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren (Wet van 29 november 1996, Stb. 1996, 590). Behouden bleef de incompatibiliteit met de uitoefening van het beroep van advocaat en dergelijke in art. 44 van die wet. Vervallen zijn bijvoorbeeld de voorschriften in art. 71 lid 2 RO en art. 29 oud van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering; en voorts de woorden "of enig ander ambt als hoofdbetrekking bekleden" in art. 8 RO en artikel 6 Beroepswet. Zoals ook blijkt uit het antwoord van de Minister bij de behandeling van dit wetsvoorstel in de Eerste Kamer zijn ten opzichte van de oude regelingen geen materiële wijzigingen in het beleid beoogd (zie Handelingen Eerste Kamer van 26 november 1996 p. 9-268/9-269). De incompatibiliteiten blijven - zoals opgemerkt in de Memorie van Toelichting p. 7 en p. 22 bovenaan - volgen uit de algemene norm, vervat in art. 11 onder c RO. Deze bepaling ziet op het handelen of nalaten dat ernstig nadeel toebrengt aan de goede gang van zaken bij de rechtspraak of aan het in de rechtspraak te stellen vertrouwen. In dit licht heeft de P-G gevraagd naar de uitleg van deze overgebleven vage norm, aangegeven dat een benoeming tot rechter in deeltijd voor 2/5, waarbij betrokkene voor 3/5 een wetgevende functie op een ministerie vervult, hem onwenselijk voorkomt, waarna van deze benoeming is afgezien. Dergelijke kwesties, waarin de P-G geraadpleegd wordt, dienen zich met name aan bij de benoeming tot rechter en ingeval de rechter reeds benoemd is bij de aanvaarding van nevenfuncties. Een ander voorbeeld dat in dit verband onder de aandacht van de P-G werd gebracht, betreft het - na diens tussenkomst niet doorgezette - voornemen dat twee raadsheren van een belastingkamer van een hof tijdelijk tevens voor de halve tijd in een wetgevende functie bij het Ministerie van Financiën werkzaam zouden zijn.

Op verzoek van de Minister van Justitie heeft de procureur-generaal in 1996 op basis van onder meer het rapport van de parlementaire enquêtecommissie opsporingsmethoden (commissie Van Traa) het functioneren van drie procureurs-generaal bij de hoven onderzocht. In zijn rapport van bevindingen concludeerde de P-G geen gronden voor rechtspositionele maatregelen jegens de door hem onderzochte procureurs-generaal te hebben gevonden.

Op de behandeling door de P-G van verzoeken tot het instellen van een vordering tot cassatie in het belang der wet (artikelen 95, 96 lid 2 en 98 RO) wordt hierna in paragraaf 5 ingegaan.

Voorts behandelt de P-G verzoeken om aanwijzing van een ander gerecht op grond van art. 4 lid 2 van de Wet van 11 december 1980, Stb. 653, houdende uitvoering van het Verdrag inzake de verkrijging van bewijs in het buitenland in burgerlijke en handelszaken (Trb. 1979, 38), alsmede verzoeken om aanwijzing ander gerecht gebaseerd op art. 510 van het Wetboek van Strafvordering.

2. Conclusies in civiele zaken

In alle door de Eerste Kamer te behandelen civiele rol- en rekest zaken is schriftelijk geconcludeerd. Het aantal conclusies in de verslagjaren en de daaraan voorafgaande jaren bedraagt:

	rolzaken	rekestzaken	totaal
1993	318	220	538
1994	296	181	477
1995	294	140	434
1996	264	144	408

De teruggang van het aantal conclusies vindt zijn oorzaak daarin dat in civiele zaken, in tegenstelling tot de situatie in de vorige verslagjaren, uitsluitend de civiele advocaten-generaal concluderen, zoals ook hierboven in paragraaf 1 is uiteengezet.

Een enkele maal is met toepassing van art. 101a RO verkort geconcludeerd.

3. Conclusies in strafzaken

In de door de Strafkamer van de Hoge Raad behandelde rolzaken is in alle zaken waarin cassatiemiddelen zijn voorgesteld, schriftelijk geconcludeerd; in de overige rolzaken is mondeling geconcludeerd, behalve wanneer in het gegeven geval door een advocaat-generaal aanleiding werd gevonden om schriftelijk te concluderen. In alle zaken waarin het cassatieberoep zich richtte tegen een beschikking en in alle zaken waarin herziening werd gevraagd, is eveneens schriftelijk geconcludeerd. In de Wet Mulder-zaken, waarin geen verplichting om te concluderen bestaat, wordt (door één fiscale advocaat-generaal) alleen schriftelijk geconcludeerd indien het openbaar ministerie daartoe de wens te kennen geeft. Het aantal conclusies in de verslagjaren en de daaraan voorafgaande jaren bedraagt:

	rolzaken	besch.	Wet Mulder	herz.	totaal
1993	1053	207	244	77	1581
1994	1060	161	154	57	1432
1995	1141	129	145	55	1470
1996	1051	165	34	75	1325

Onder de rolzaken zijn de ontnemings-, uitleverings- en WOTS-zaken begrepen.

4. Conclusies in door de Belastingkamer behandelde zaken

In de door de Derde Kamer van de Hoge Raad te behandelen belastingzaken wordt slechts geconcludeerd wanneer de plaatsvervangend procureur-generaal dan wel één van de advocaten-generaal de wens daartoe te kennen heeft gegeven; daartoe worden al deze zaken door het OM bekeken. In alle overige door deze Kamer te behandelen zaken, zoals onteigenings-, ondernemingskamer- en landinrichtingszaken, wordt steeds een schriftelijke conclusie genomen.

Het aantal conclusies in de verslagjaren en de daaraan vooraf-gaande jaren bedraagt:

	belasting	Ondernemings- kamer	onteigening	totaal
1993	73	8	16	97
1994	64	3	19	86
1995	95	3	17	115
1996	82	9	15	106

5. Cassatie in het belang der wet

5.1 Verzoekers

Een ieder kan de procureur-generaal bij de Hoge Raad verzoeken om een vordering tot cassatie in het belang der wet in te stellen. Verreweg de meeste verzoeken om de instelling van het buitengewone middel te overwegen werden gedaan door advocaten. Ook zijn in de verslagjaren dergelijke verzoeken ontvangen van de Minister van Justitie, de Nationale ombudsman, een commissie van advies van het Ministerie van Justitie, leden van de zittende en staande magistratuur, belangenverenigingen, gemachtigden van het Bureau voor Rechtshulp en één van de procespartijen bij de uitspraken, die de inzet van het verzoek waren.

Niet altijd wordt ingezien dat het buitengewone rechtsmiddel in het belang der wet en niet in het belang van partijen is gegeven. Dit komt niet slechts in de benaming van het middel tot uitdrukking, maar ook in de bepaling van art. 98 RO, welke erop neerkomt dat de uitspraak van de Hoge Raad op een vordering tot cassatie in het belang der wet waarbij het middel gegrond wordt bevonden, geen verandering brengt in de rechten van partijen, zoals deze in de vernietigde uitspraak zijn vastgesteld.

5.2 Aantal

In 1995 heeft de procureur-generaal 57 en in 1996 43 verzoeken om een vordering tot cassatie in het belang der wet in te stellen ontvangen. In de vorige verslagjaren lag dit aantal verzoeken in 1993 op 49 en op 61 in 1994.

Ten tijde van het afsluiten van dit verslag waren er nog 2 verzoeken in behandeling. In enkele gevallen stond voor partijen (nog) een gewoon rechtsmiddel open. Aan verzoeker werd bericht dat het verzoek om deze reden niet in behandeling kon worden genomen (vgl. art. 96 lid 2 RO).

5.3 Tegen wiens uitspraken

De verdeling van verzoeken over rechterlijke instanties is als volgt:

	1993	1994	1995	1996
Kantonrechter	9	16	4	7
Rechtbank	25	32	40	20
Gerechtshof	18	10	15	17
Overig	2	1	-	1

Soms betreft een verzoek meer dan één uitspraak. Ook komt het een enkele keer voor dat van dezelfde uitspraak door verschillende verzoekers cassatie verzocht wordt.

Cassatie in het belang der wet kan niet worden ingesteld tegen uitspraken van de Hoge Raad (art. 94 RO), tegen uitspraken van de Raad van State en uitspraken gedaan door de sector bestuursrecht van de rechtbank, behoudens in een enkel in de wet in het bijzonder voorzien geval. Een hierna nog te bespreken voorbeeld van dit laatste is te vinden in de Vreemdelingenwet (art. 33g). De verzoeken die betrekking hadden op uitspraken van de eerder genoemde instanties, zijn terstond afgewezen.

5.4 *Verschillende rechtsgebieden*

De verdeling van de verzoeken over de verschillende rechtsgebieden is als volgt:

	1993	1994	1995	1996
civiele zaken	30	26	16	18
strafzaken	13	19	23	14
belastingzaken	2	-	-	-
overig	3	7	18	11

In 1995 zijn 16 en in 1996 7 verzoeken betreffende vreemdelingenzaken ingediend. Art. 33g van de Vreemdelingenwet opent de mogelijkheid cassatie in het belang der wet in te stellen in het kader van een aantal in het artikel met name opgesomde artikelen. Enkele verzoeken zijn afgewezen omdat de voorgedragen beslissing betrekking had op artikelen die niet worden genoemd in voormeld art. 33g. Voorts hadden de klachten zuiver feitelijke waarderungen of in hoofdzaak door feitelijke waarderungen bepaalde oordelen tot inzet. In de verslagjaren is dan ook geen gebruik gemaakt van deze in de Vreemdelingenwet gegeven bevoegdheid.

5.5 *Overige redenen voor afwijzing*

Van belang is dat ook in geval van cassatie in het belang der wet art. 99 RO van toepassing is. Er is te dien aanzien geen verschil met een door partijen ingesteld cassatieberoep. Voorts dient er voldoende feitelijke grondslag te zijn om de kwestie aan de Hoge Raad voor te leggen. Een deel van de verzoeken werd om deze reden afgewezen. Het merendeel van de verzoeken had, evenals in voorgaande jaren, betrekking op feitelijke, niet onbegrijpelijke beslissingen of op beslissingen berustend op feitelijke waarderungen. Ze zijn om die reden afgewezen. Motiveringsklachten lenen zich slechts bij uitzondering voor een vordering, evenals klachten tegen een rechtsoverweging ten overvloede omdat daaraan in de regel belang ontbreekt.

In sommige kwesties is aan de verzoeker bericht dat het de voorkeur verdient dat de opgeworpen vraag aan de Hoge Raad wordt voorgelegd via een gewoon cassatieberoep, omdat daarin partijen van weerszijden hun bezwaren in cassatiemiddelen kunnen neerleggen en zelf hun belangen en standpunten kunnen toelichten, gevolgd door een daarop gebaseerde en door de toelichtingen gevoede conclusie van het openbaar ministerie bij de Hoge Raad, waarbij het openbaar ministerie zijn onpartijdige en onafhankelijke positie in zijn voorlichting aan de Hoge Raad kan behouden. Dit aspect heeft onder meer een rol gespeeld bij de beoordeling van het verzoek van de advocaat-generaal bij het gerechtshof en daarna het verzoek van de Minister van Justitie om cassatie in het

belang der wet te overwegen in de strafzaak tegen een gynaecoloog, die het leven van een ernstig gehandicapt pasgeboren kind actief had beïndigd. Dit aspect speelt in een geval als dit, waarin zo geringe consensus bestaat dat de wetgever niet tot de hier nodige, nadere regelgeving kan komen, in zo sterke mate dat het vast beleid van de elkaar opvolgende procureurs-generaal bij de Hoge Raad is dan geen vordering tot cassatie in het belang der wet in te stellen. De procureur-generaal vond ook in het hierboven bedoelde geval geen gronden in het belang der wet over te gaan tot een vordering tot cassatie.

Uitspraken die in het licht van de toepasselijke wetsbepaling of jurisprudentie juist zijn, worden niet voor cassatie voorgedragen, terwijl hetzelfde geldt voor uitspraken die evident onjuist zijn. Dit laatste deed zich bijvoorbeeld voor toen een rechter die in eerste aanleg uitspraak had gedaan, later in appel over dezelfde zaak oordeelde. Hierover is overigens de president van het betreffende college geïnformeerd, die dit met de betrokken rechter heeft afgehandeld.

In enkele gevallen is de kwestie door de procureur-generaal onder de aandacht van de wetgever gebracht. In dit verband is aan het Ministerie van Justitie aandacht gevraagd voor de problematiek rondom art. 591a van het Wetboek van Strafvordering (de verzoeken tot vergoeding van kosten indien een strafzaak eindigt zonder oplegging van een straf of maatregel). Regelmatig komen verzoeken binnen, die betrekking hebben op dit artikel of op art. 89 van het Wetboek van Strafvordering (vergoeding van schade geleden tengevolge van de ondergane voorlopige hechtenis, indien een zaak eindigt zonder straf of maatregel of met oplegging van een straf of maatregel op grond van een feit waarvoor voorlopige hechtenis niet is toegelaten) waarin een zelfde problematiek speelt. Met name wordt de geldende regeling als onbillijk aangevoeld, nu deze bijvoorbeeld tot afwijzing van een vergoeding leidt (men zie HR 14 november 1989, NJ 1990, 274) bij gevoegd behandelde zaken van geheel verschillende aard, ook wanneer in appel in één van die zaken die in eerste aanleg met straf of maatregel waren geëindigd, alsnog vrijspraak werd verkregen.

In de vorige verslagperiode werd een verzoek gedaan betreffende de invloed van geluidsoverlast door spoorwegen op de bepaling van de huurprijs van woonruimte. Dit verzoek werd afgewezen omdat voor het daarbij aan de orde gestelde probleem de aandacht van de wetgever was gevraagd. Het Ministerie van Volkshuisvesting Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer heeft inmiddels bericht dat een wijziging van het Besluit huurprijzen woonruimte heeft plaatsgevonden, waarin in het desbetreffende probleem is voorzien.

In het algemeen zal het instellen van een vordering tot cassatie in het belang der wet worden overwogen indien een voorgelegde kwestie op een zuiver en uitgekristalliseerd rechtspunt ziet, waarover zich een uiteenlopende rechtspraak ontwikkelt.

5.6 Voordrachten

In de verslagjaren zijn drie vorderingen tot cassatie in het belang der wet ingesteld. De eerste is een door de procureur-generaal bij de Civiele Kamer ingediende vordering die leidde tot de uitspraak van 17 november 1995, NJ 1996, 142. De inzet was kort gezegd de bevoegdheid van de rechtbank in geval van het invoeren van arbeidsrechtelijke bescherming door de bestuurder van een vennootschap bij een ontslag in zijn hoedanigheid als bestuurder. Daarbij kwam tevens aan de orde de toepasselijkheid van de voor de dagvaardingsprocedure geschreven artt. 157a en 157b van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in verzoekschrift-procedures in het geval dat de rechtbank zich onbevoegd moet verklaren wegens bevoegdheid van de kantonrechter.

Vervolgens heeft de P-G cassatieberoep ingesteld van een beschikking van een hof in het kader van art. 12 van het Wetboek van Strafvordering. Dit geschiedde naar aanleiding van een verzoek van de Nationale ombudsman. De Hoge Raad oordeelde bij beschikking van 25 juni 1996, NJ 1996, 714, kort gezegd, dat het in de beklagprocedure ex art. 12 van het Wetboek van Strafvordering niet slechts tot de taak van het hof behoort te beoordelen of vervolgd moet worden, maar ook of de vervolging in het kader van een zwaardere strafbaarstelling dan de voorgenomen vervolging moet plaatsvinden. Het gevolg van deze uitspraak is dat de Nationale ombudsman ter zake van dit soort klachten niet bevoegd is wegens het openstaan van een rechterlijke voorziening.

De voordracht van de P-G uitgelokt door de Commissie van advies voor de zaken betreffende de burgerlijke staat en de nationaliteit, resulteerde in HR 13 december 1996, RvdW 1997, 2. Dit cassatieberoep betrof de vraag of een in Nederland ten overstaan van een buitenlandse consulaire ambtenaar voltrokken huwelijk geldig is indien één van de echtgenoten (tevens) de Nederlandse nationaliteit heeft, welke vraag de Hoge Raad positief beantwoordde.

6. Exploiten ten parkette

Dagvaardingen en alle andere exploiten ten aanzien van de Staat moeten gedaan worden aan de persoon of in het Parket van de procureur-generaal bij de Hoge Raad (art. 4 onder 1b van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering). Het totale aantal uitgebrachte exploiten in de verslagjaren en de daaraan voorafgaande jaren bedraagt:

	totaal
1993	11.948
1994	5160
1995	3108
1996	2484

Zoals reeds in de Toelichting op de jaarcijfers 1993 en 1994 werd vermeld, is de daling in het aantal jegens de Staat uitgebrachte exploiten het gevolg van een per 1 maart 1994 ingegane wijziging in de procedure ter verkrijging van een voorlopige voorziening in vreemdelingenzaken.

Hoofdstuk VIII. De ombudsregeling

1. Algemeen

Ingevolge de artikelen 14a en volgende RO kan worden geklaagd over de wijze waarop een rechter zich in de uitoefening van zijn bediening heeft gedragen (de ombudsregeling). De klacht kan worden ingediend door degene jegens wie die gedraging heeft plaatsgevonden. In een aantal wetten is deze regeling van overeenkomstige toepassing verklaard op leden van andere colleges, zoals bijvoorbeeld: de leden van de Centrale Raad van Beroep, van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven, van het Hof en de Raad van Discipline van de Orde van Advocaten, van de Kamer van Toezicht over de Notarissen en Kandidaat-notarissen, van het College van Beroep studiefinanciering en van de Raad van Tucht voor de Registeraccountants en Accountants-administratieconsulenten.

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van het aantal op grond van de ombudsregeling bij de procureur-generaal bij de Hoge Raad ingediende klachten en de wijze van behandeling daarvan.

Bij ontstentenis van de procureur-generaal, alsmede in geval van een klacht over de procureur-generaal zelf worden (zulks in navolging van de regeling van het vijfde lid van art. 13a van de Wet op de rechterlijke organisatie) de klachten behandeld door de plaatsvervangend procureur-generaal.

2. Het aantal verzoeken

In 1995 zijn 107 en in 1996 93 nieuwe klachten door het kabinet van de P-G ontvangen. In de vorige verslagperiode lag dat aantal in 1993 op 100 en in 1994 waren het er 88. Er lijken geen factoren aan te wijzen die een verklaring vormen voor de schommeling in het aantal klachten.

De meeste brieven worden geschreven door particulieren en bedrijven die als procespartij in één of meer procedures verwikkeld zijn. Een enkele keer wordt door een advocaat of gemachtigde, al dan niet namens een cliënt, geklaagd. Daarnaast wordt regelmatig - soms voorafgaand, soms daarmee volstaand - door een klager telefonisch informatie ingewonnen bij het kabinet van de P-G.

Evenals in voorgaande jaren zijn verzoeken om hulp en advies als klacht behandeld.

3. Klachten waarop de ombudsregeling niet van toepassing is

Klachten over gedragingen van een lid van de Raad van State konden niet in behandeling worden genomen, nu deze op grond van art. 32 en volgende van de Wet op de Raad van State door de Vice-President van de Raad van State worden afgedaan. Voorts werden klachten ontvangen over de politie, (hoofd)officieren van justitie, advocaten-generaal en procureurs-generaal bij de hoven. De P-G kan dergelijke klachten in het kader van de ombudsregeling echter niet in behandeling nemen. Deze klachten kunnen bij de Nationale ombudsman worden ingediend. Eén en ander is bericht aan klagers die over genoemde functionarissen klagen. De Nationale ombudsman is tevens bevoegd ter zake van klachten die het handelen van een griffier van een rechterlijk college aan de orde stellen.

Een deel van de klachten met betrekking tot een griffier en diens verantwoordelijkheid ziet echter op zaken die (soms mede) onder de verantwoordelijkheid van een rechter vallen, zoals bijvoorbeeld antwoordbrieven of de bejegening van partijen, getuigen of verdachten in het gerechtshof vóór en na afloop van een zitting, en zijn in het kader van de ombudsregeling afgedaan. In dit soort gevallen vindt de P-G in de regel aanleiding om bij de president van het desbetreffende college informatie te vragen dan wel deze te verzoeken de kwestie te onderzoeken en af te doen en hem daarover te informeren (zie ook paragraaf 8 en 9 hieronder). Bijvoorbeeld werd in een klacht in twijfel getrokken of de griffier een juiste toepassing gaf aan de wettelijke bepalingen betreffende het dagvaardingsformulier. Dit heeft geresulteerd in een wijziging in het beleid van een kantongerecht betreffende de gevallen waarin een door eiser gebruikt dagvaardingsformulier door deze kan worden aangevuld en hersteld.

Klagers met klachten die zich niet richten tegen rechterlijke ambtenaren en andere personen waarop de ombudsregeling van toepassing is, en die ook niet vallen onder de bevoegdheid van de Nationale ombudsman, zijn zoveel mogelijk verwezen naar een andere klachtinstantie. Klachten over advocaten zijn bijvoorbeeld verwezen naar de Deken van de Orde van Advocaten van het desbetreffende arrondissement.

Voorts zijn onder meer klachten ontvangen over ministers, leden van de Staten-Generaal, de gouverneur van de Nederlandse Antillen, ambtenaren van ministeries, de belastingdienst, medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming, een curator, een verzekeringsmaatschappij, en een deurwaarder.

Soms wordt door klagers het ontslag van een rechter gevraagd. Toepassing van de artikelen 11 en 12 RO, die handelen over ontslag van rechters, is geen voorwerp van een verzoekschriftprocedure, hetgeen betekent dat wanneer men klachten over een rechter heeft, niet diens ontslag kan worden verzocht. De in dergelijke verzoeken vervatte klachten worden overigens jegens klager inhoudelijk op grond van de ombudsregeling beoordeeld.

Enkele klachten hadden weliswaar betrekking op gedragingen van een rechter, maar daarbij ging het niet om een handelen in de uitoefening van zijn functie, zoals art. 14a RO voorts vereist. In het kader van de klachtregeling kan dan ook in beginsel niet geklaagd worden over optreden buiten de aan de rechter opgedragen taken, in nevenfuncties of nevenbetrekkingen. Gedragingen bij en opvattingen over de onderbewindstelling van één van de ouders van klager en de beklagde rechter (de broer van klager) en de financiële afwikkeling van de onderbewindstelling alsmede van de erfenis van deze ouders, vallen bijvoorbeeld buiten de regeling. Meer op de rand lag de klacht dat een notaris, die raadsheer-plaatsvervanger was, niet eraan wilde meewerken een procedure door een rechtbank in een ander ressort te doen behandelen. De oplossing, die door tussenkomst van de president van het hof werd gevonden, was dat de zaak in geval van appel door een kamer samengesteld uit raadsheren-plaatsvervanger uit een ander hof zal worden behandeld. De klacht werd daarna ingetrokken.

Ook zijn enkele klachten ingediend door anderen dan degene jegens wie de gedraging waarover wordt geklaagd, heeft plaatsgevonden. In de meeste gevallen is klagers aangegeven dat de klacht niet alleen om deze, maar ook op andere gronden niet in behandeling kon worden genomen.

4. Verdeling van de ingediende klachten

De verdeling van de ingediende klachten tegen instanties, waarop de ombudsregeling van toepassing is, is als volgt:

	1993	1994	1995	1996
Kantongerecht	14	15	26	20
Rechtbank	40	33	44	30
Gerechtshof	17	10	8	12
Overig	4	9	7	11

Bij deze getallen moet worden opgemerkt dat sommige klachten betrekking hebben op meer colleges.

Opvallend is dat klachten over rechters aanmerkelijk vaker betrekking hebben op civiele procedures dan op strafrechtelijke procedures. Het in civiele procedures gekregen ongelijk blijkt soms moeilijk te accepteren.

5. Een vordering bij de Hoge Raad

De ervaring met de ombudsregeling en met de aard van de klachten heeft geleerd dat voor het instellen van een vordering bij de Hoge Raad tot het doen van een onderzoek slechts bij uitzondering genoegzame gronden bestaan. In de gevallen, besproken in de voorgaande toelichtingen op de jaarcijfers, was telkens tevens een gedragsnorm in het geding die vaststelling door de Hoge Raad behoefde. Zo'n geval heeft zich in de verslagperiode niet voorgedaan. De behandeling en afdoening van de klachten, voor zover deze binnen het kader van de klachtregeling vielen, hebben hun eindpunt bereikt in de behandeling door de procureur-generaal of door behandeling en afdoening door de president van het betrokken college, waarna geen genoegzame gronden voor het doen van een vordering als voormeld aanwezig waren.

Zo is een aantal klachten na excuses door de beklaagde rechter afgedaan, zodat een vordering tot het doen van een onderzoek door de Hoge Raad niet meer opportuun was. Voorts blijkt dat de inschakeling van de president, hetgeen in deze verslagjaren vaker dan voorheen is gedaan, veelal tot een voor klager bevredigende oplossing leidt. Zie over deze wijze van behandeling van klachten met name hierna paragraaf 9.

6. De klacht is onredelijk lange tijd na het ontstaan ingediend

In de verslagjaren zijn respectievelijk 9 klachten in 1995 en 13 klachten in 1996 niet in behandeling genomen, omdat deze niet zijn ingediend binnen een redelijke termijn nadat de gebeurtenis waarover wordt geklaagd zich heeft voorgedaan (vgl. art 14b lid 1 sub b RO). De procureur-generaal houdt een termijn van één jaar aan. Daarmee wordt aangesloten bij de termijn die de Nationale ombudsman hanteert en die is neergelegd in art. 12 lid 1 van de Wet Nationale ombudsman.

7. Rechterlijke beslissingen

Vaak wordt door klagers miskend dat een rechterlijke beslissing niet via de klachtregeling

ling kan worden gewijzigd en dat evenmin via de klachtregeling in procedures kan worden ingegrepen.

De ombudsregeling kent een belangrijke beperking in de uitsluiting van de mogelijkheid te klagen over rechterlijke beslissingen, neergelegd in het eerste lid van art. 14a RO. De gedachte achter deze beperking is dat de klachtregeling niet bedoeld is om ter aanvulling op de bestaande procesregels een niet in de wet voorziene weg te openen om een rechterlijke beslissing te toetsen of om in procedures in te grijpen. Daartoe stelt de wet rechtsmiddelen zoals hoger beroep of cassatie open. Aldus wordt voorkomen dat langs de weg van de ombudsregeling een in de wet niet voorzien indirect rechtsmiddel zou ontstaan tot controle op de procesvoering en op de door de rechter genomen beslissingen.

Evenals in voorgaande verslagjaren hadden veel klachten betrekking op rechterlijke beslissingen en hun motivering, zodat deze klachten niet in behandeling konden worden genomen. Onder rechterlijke beslissingen die van de klachtregeling uitgesloten zijn, wordt niet alleen de eindbeslissing met de motivering daarvan begrepen, maar daaronder vallen ook al die beslissingen (met motivering) die de rechter bij de behandeling en in de loop van de procedure neemt. Hierbij valt onder meer te denken aan de bepaling van de wijze waarop de rechter de zitting inkleedt, wat op een zitting besproken wordt, wie, op welk moment en hoe lang het woord voert en, of een klein kind de zitting mag bijwonen. Dit geldt eveneens voor de beslissing welke getuigen worden gehoord, welke vragen aan de getuigen worden gesteld en of er aanleiding is de getuigen buiten aanwezigheid van de verdachte te horen. Hetzelfde is te zeggen over de beslissing van een rechter welke getuigen- of deskundigenverklaringen hij relevant oordeelt om tot een beslissing te komen. En tenslotte mogen in dit verband worden genoemd het al dan niet toestaan van uitstel in een procedure en het uitsluiten van hoger beroep van tussenbeslissingen.

8. Informatie verzocht aan beklagde of aan president

Soms wordt een beklagde rechter of een president of voorzitter, indien de klachten de gang van zaken bij een college aan de orde stellen, naar aanleiding van een klacht om nadere informatie verzocht. Op deze wijze krijgt ook het uit het klachtrecht bekende kenbaarheidsvereiste - namelijk dat eerst de beklagde instantie zelf een kans moet krijgen - invulling. In 1995 zijn in 14 gevallen en in 1996 in 6 gevallen inlichtingen verzocht. Na het antwoord van de beklagde rechter konden de klachten veelal worden afgedaan. In enkele gevallen is de klacht na het antwoord van de rechter ter behandeling overgedragen aan de president van het desbetreffende college.

9. Behandeling door president

In deze verslagperiode is het in de praktijk gegroeide beleid van de procureur-generaal om de presidenten, die immers op de hoogte zijn van de feitelijke situatie binnen hun college, bij de behandeling van klachten in te schakelen verder uitgebreid. Gebleken is dat de behandeling door de presidenten een snelle en efficiënte wijze van klachtbehandeling biedt. Bovendien kunnen de presidenten zo nodig gebruik maken van hun tuchtrechtelijke bevoegdheid jegens de rechters in hun college (art. 14 RO). Voorts legt de procureur-generaal op deze wijze klachten die strikt formeel niet onder de ombudsregeling vallen, bijvoorbeeld klachten die meer de organisatie van een college betreffen, ter kennisneming voor aan de president, met het verzoek hem te informeren over de afdoening. Een klacht van een getuige over confrontatie met de verdachte voor en na het

verhoor omdat zij in dezelfde ruimte moesten wachten respectievelijk langs dezelfde weg gelijktijdig het gebouw moesten verlaten, bleek verband te houden met de gebouwelijke situatie. In het vervolg zou hieraan aandacht worden gegeven.

Wanneer de klacht daarvoor aanleiding geeft, schrijft de P-G de president dat het hem voorkomt dat de (gelet op het kader van de klachtregeling nog resterende) klacht zich beter leent voor behandeling en afdoening door de president. Klager wordt hierover eveneens genformeerd. Vervolgens stelt de president een onderzoek in naar aanleiding van de klacht, waarbij hij in voorkomende gevallen met de beklagde rechter over de klacht spreekt. Regelmatig worden door presidenten klagers uitgenodigd voor een gesprek. De P-G dringt daarop in de regel ook aan. De president deelt zijn bevindingen en conclusies schriftelijk mee aan klager. Ook wordt veelal aan klager uitleg gegeven over de loop van de procedure en de gang van zaken in verband daarmee in het specifieke geval. De president doet de P-G verslag van zijn bevindingen en de afdoening van de klacht. De P-G kon in deze gevallen de klacht daarmee als afgedaan beschouwen. De P-G beoordeelt de wijze van afdoening door de president slechts marginaal. Het is niet de bedoeling dat de P-G bij wijze van beroepsinstantie de klacht opnieuw beoordeelt. Door een klager kan uiteraard nog wel geklaagd worden over de wijze waarop de president zich bij de behandeling van de klacht jegens hem heeft gedragen, doch de beslissing zelf kan noch van de zijde van de klager, noch van de zijde van de beklagde rechter de inzet van een klachtprocedure zijn.

Deze wijze van afdoening heeft onder meer ertoe geleid dat een kantonrechter die de gewoonte had buiten aanwezigheid van partijen met de gemachtigden vooroverleg te plegen, daarvan in de toekomst afziet. Een andere kantonrechter die de eiser niet in de gelegenheid had gesteld te repliceren op het verweer van de gedaagde, heeft deze onjuist te achten benadering van het procesrecht laten varen. Naar aanleiding van een klacht over een wachttijd van meer dan een uur na het oorspronkelijk geplande tijdstip van aanvang van de zitting - zonder enige informatie en verontschuldiging daarover aan de betrokkenen - heeft de president, na een gesprek met de betrokken rechter, daarvoor alsnog verontschuldiging aangeboden met de mededeling dat kwesties als deze in de toekomst zullen worden vermeden. In een andere klacht kon klager na tussenkomst van de president alsnog inzage verkrijgen in de handgeschreven aantekeningen van de griffier.

10. Geen genoegzame gronden

Sommige klachten zijn afgedaan omdat er geen genoegzame gronden (meer) waren om een vordering tot het doen van een onderzoek bij de Hoge Raad in te stellen. Hierboven werd hierover reeds gesproken. Zo hebben bijvoorbeeld klachten over het uitblijven van uitspraken ertoe geleid dat daarvoor een verklaring werd gegeven en in de meeste gevallen dat de uitspraak spoedig werd gedaan.

Bij een aantal klachten werd bevestigd het ervaringsfeit dat een klager, mogelijk door de spanning van de zitting, een andere beleving van de behandeling ter zitting kan hebben, dan de rechter die de zitting leidt. Met name kunnen soms de intenties van de rechter, mede door de wijze waarop hij daaraan in het concrete geval vorm geeft, niet op juiste wijze bij een klager overkomen of tot een afwijkende beleving bij deze leiden. Het is goed dat de rechter zich dit bewust wordt en daarvan blijk geeft aan klager.

In een geval waarbij een rechter een toezegging had gedaan om bepaalde informatie niet in het proces-verbaal op te nemen, maar deze toezegging, zoals hij had moeten weten, niet gestand kon doen, heeft de procureur-generaal geen vordering gedaan, mede

omdat de betrokken rechter reeds eigener beweging en wederom na de klacht de gang van zaken betreurde en excuses heeft aangeboden. De P-G heeft klager aangegeven de gewraakte handelwijze van de rechter af te keuren, welke brief in afschrift naar de betrokken rechter en de president is gezonden.

Een klacht van een gefailleerde over de bejegening door de rechter-commissaris in het faillissement leidde tot vervanging door een andere rechter-commissaris.

11. Een voorziening bij een andere instantie

Indien met betrekking tot de klacht een voorziening bij een rechterlijke instantie opstond of heeft opengestaan, van welke voorziening klager geen gebruik heeft gemaakt, kunnen klachten niet in behandeling worden genomen (art. 14b lid 1 sub d RO). Met name klachten over de (on)partijdigheid van een rechter stuiten af op de mogelijkheid om deze in een wrakingsprocedure of door middel van het aanwenden van een rechtsmiddel aan de orde te stellen. Overigens kan het hebben van een nevenfunctie of bepaalde betrekkingen met derden onder omstandigheden voor de procureur-generaal aanleiding vormen voor een onderzoek op de voet van de artt. 11 en volgende RO (de ontslagregeling voor rechters). In paragraaf 1 van hoofdstuk VII werd dit onderwerp reeds besproken.

Bijlage 1. Samenstelling van de Hoge Raad

1. De Hoge Raad was per 1 januari 1997 als volgt samengesteld:

President

Mr S.K. Martens

Vice-presidenten

Mr W. Snijders

Mr R.J.J. Jansen

Mr S. Stoffer

Mr Ch.Th. Hermans

Mr W.E. Haak

Mr H.L.J. Roelvink

Raadsheren

Mr G. van der Linde

Mr J.F. Bellaart

Mr F.H.J. Mijnsen

Mr W.J.M. Davids

Mr N. Keijzer (tot 1 april 1997)

Mr E. Korthals Altes

Mr J.L.M. Urlings

Mr C.J.G. Bleichrodt

Mr P. Neleman

Mr G.J. Zuurmond

Mr W.H. Heemskerk

Mw Mr G.G. van Erp Taalman Kip-Nieuwenkamp

Mr R. Herrmann

Mr F.H. Koster

Mr C.H.M. Jansen

Mw Mr A.E.M. van der Putt-Lauwers

Mr J.B. Fleers

Mr N.A.M. Schipper

Mr F.W.G.M. van Brunschot

Mr G.J.M. Corstens

Mr H.A.M. Aaftink

Mr A.G. Pos

Mr D.H. Beukenhorst

Mr A.W.H. Meij

Jhr Mr O. de Savornin Lohman

Mr A.M.M. Orie (vanaf 1 april 1997)

Raadsheren in buitengewone dienst

Mr A.R. Bloembergen, waarnemend advocaat-generaal

Mw Mr I.H. Wildeboer

Mr A.E. de Moor

Mr S. Royer

Mr N. Keijzer, waarnemend advocaat-generaal

Griffier/kabinetschef president

Jhr Mr W.J.C.M. van Nispen tot Sevenaer

2. De Kamers van de Hoge Raad waren per 1 januari 1997 als volgt samengesteld:*Eerste kamer*
(Civiele Kamer)

- Martens
- Snijders
- Roelvink
- Mijnsen
- Korthals Altes
- Neleman
- Heemskerk
- Herrmann
- Jansen, C.H.M.
- De Savornin Lohman

- Royer, i.b.d.

kamergriffier: Van Hooff

Tweede kamer
(Strafkamer)

- Hermans
- Haak
- Davids
- Keijzer (tot 1 april 1997)
- Bleichrodt
- Van Erp Taalman Kip-Nieuwenkamp
- Koster
- Schipper
- Corstens
- Aaftink
- Orie (vanaf 1 april 1997)

kamergriffier: Bogaert

Derde kamer
(Belastingkamer)

Afdeling A

- Jansen, R.J.J.
- Van der Linde
- Bellaart
- Van der Putt-Lauwers
- Van Brunshot
- Beukenhorst

- De Moor, i.b.d.

kamergriffier: Van Hooff

Afdeling B

- Stoffer
- Urlings
- Zuurmond
- Fleers
- Pos
- Meij

- Wildeboer, i.b.d.

kamergriffier:
een medewerker van het
Wetenschappelijk Bureau

Bijlage 2. Samenstelling van het Parket bij de Hoge Raad

Het Parket was per 1 januari 1997 als volgt samengesteld:

Procureur-Generaal

Mr Th.B. ten Kate

Plaatsvervangend Procureur-Generaal

Mr J. van Soest

Advocaten-Generaal

Mr M.R. Mok

Mr A.S. Hartkamp

Mr W.D.H. Asser

Mr L. Strikwerda

Mr J.W. Fokkens

Mr T. Koopmans (tot 1 april 1997)

Mw Mr C.L. de Vries Lentsch-Kostense

Mr J.B.M. Vranken

Mr J.W. van den Berge

Mr A.J.A. van Dorst

Mr R.W. Loeb

Mr A.J.M. Machielse

Mr F.B. Bakels (vanaf 1 april 1997)

Advocaat-Generaal in buitengewone dienst

Mr J.K. Moltmaker

Waarnemend Advocaat-Generaal

Mr A.R. Bloembergen, raadsheer in buitengewone dienst

Mr N. Keijzer, raadsheer in buitengewone dienst

Werkverdeling in hoofdlijnen

Civielrechtelijk

- Ten Kate
- Mok
- Hartkamp
- Asser
- Strikwerda
- Koopmans (tot 1-4-1997)
- De Vries Lentsch-Kostense
- Vranken
- Bakels (vanaf 1-4-1997)
- Bloembergen, raadsheer i.b.d.

Kabinetschef van de Procureur-Generaal

Mw Mr E.C. van Veen

Strafrechtelijk

- Fokkens
- Van Dorst
- Machielse
- Keijzer,
raadsheer i.b.d.

Fiscaalrechtelijk

- Van Soest
- Van den Berge
- Loeb
- Moltmaker, ibd

Bijlage 3. Samenstelling ondersteunende diensten

De samenstelling van de ondersteunenden diensten was per 1 januari 1997 als volgt:

Hoofd ondersteunende diensten:

Mevrouw E.M. Jansen

Wetenschappelijk Bureau

Mw Mr H.A. van Borselen (S)

Mw Mr N. van Wijnen-Vergeer (S)

Mw Mr B. Godthelp (S)

Mw Mr S. van den Oever (C)

Mw Mr W.G. Heesakkers-Kamerbeek (F)

Mw Mr Chr.Th.P.M. Zandhuis (F)

Mw Mr A.A. Schenck-Vlot (S)

Mw Mr J.M. Vink (F)

Mr P. Joele (C)

Mr P.G.M. Jansen (F)

Mw Mr A.H.E.C. Jordaans-Lindeman (S)

Mw Mr K.J.C. Geeve (S)

Mw Mr A.C.M. Höppener (C)

Mr M.M. Dolman (S)

Mw Mr J.M. van der Vegt (F)

Mw Mr R.E.M. Schimmel (C)

Mw Mr I.F. Dam (C)

Mr C.E. du Perron (C)

Mw Mr G.J.M. van Wijk (S)

Mw Mr F.M. Smit (C)

Mr J.H. van Gelderen (F)

Mr R. den Ouden (C)

Mr J.G.A. Schout (F)

Mw Mr E. van Die (S)

Mr H.H.J. Knol (S)

Mr H. Wien (C)

Mw Mr E.C. van Veen (P-G)

Mw Mr A.M. van Woensel (S)

Mw Mr C.D. van Loen (F)

Mw Mr A.S.I. Brouwer (S)

Mw Mr D. Bogaert (griffier Strafkamer)

Mr A.F. Salomons (C)

Mw Mr M.H.L.C. Bijvoet (S)

Mw Mr M. Munsterman (S)

Mw Mr D. Aarts (C)

Mr W.A.J.P. van den Reek (C)

Mw Mr M.P.J. Ruypers (C)

Mr J. de Vries (F)

Mw Mr I. Reijngoud (F)

Mr A.O. Lubbers (F)

Mr V. van den Brink (C)

Mw Mr M.I.W.E. Hillen-Muns (C)

Mw Mr M.M. Jansen (S)
Mr W.J. Noordhuizen (C)
Mw Mr S.B. Boorsma (F)
Mw Mr W.A. Jacobs (C)
Mw Mr B. Barendse (F)
Mw Mr M.G. Reurslag (S)
Mw Mr E.S.G.N.A.I. van de Griend (S)
Mw Mr J.M. Wijckmans (F)

De tussen haakjes geplaatste letters achter de naam geven het werkterrein aan:
C=civielrechtelijk, S=strafrechtelijk, F=fiscaalrechtelijk,
P-G=procureur-generaal.

Bijlage 4. Samenstelling van de Administraties en de Algemene Dienst

De Administraties

Administratie civiele zaken

Mw L.E.M. Jansen (hoofd)

Mw L. Sahebdin

Mw N. Salemans-Adita

Mw C.E. Stolk

C.D. Viehoff

Mw M.R. Vromen-Franken

Mw J.F. van der Werf

Administratie strafzaken

H. Bootsma (hoofd)

S.P. Bakker

Mw M. Ameerali

Mw M.M. Bekker-Meijer

Mw A. Berkhuijsen-van Geemen

P.J. de Bok

Mw L. Doppert

Mw L.A.W. Refos

Mw W. Huigens

Mw S. Marbus

Mw H. de Meijer-Oorschot

Mw A.M. van der Most

Mw S.B.M. Oedairam

S.C.S. Rijpstra

Mw N. Schuiten

Mw M.C. van Tetering

Mw M.J.C. Wiezer-Gossen

Administratie belastingzaken

V.A. Engelaan (hoofd)

Mw A.C. Bal

Mw P. de Maat-Izeboud

Mw G.J. Nieveld-Groenbos

De Algemene Dienst

Kamergriffier

J.M. van Hooff

Bibliotheek

R. Smid (tot 1 maart 1997)

Mw B. Leenheer (vanaf 1 maart 1997)

A. Muys

Documentalist

Mr K.Ph.P. Nieborg

Applicatiebeheerder

M.A. van Buuren

Secretaressen kabinet van de President

Mw M. Seffelaar

Mw S.J. Smits-Kampf

Secretaressen kabinet van de Procureur-Generaal

Mw M. Palthe

Mw R.C. Koster-Kolwers

Secretaresse Hoofd ondersteunende diensten

Vacature

Reproductiemedewerker

G. Veenstra

Bode/Chauffeur

H. de Niet

Th.A.A. Timmermans

P.H. Mansveld

G.P. Beij

Telefoniste/receptioniste

Mw L. Philipsen

Beveiliging

VCD Beveiliging

Restaurant (Van Hecke Catering)

Mw S. van den Braak

Mw J. van Hettema

Mw O. Lataabi

Mw I. Biesaart

